

ILLUD (illa scilicet simulacra ex auro facta dedi eis; vel planius: « illud, » scilicet, « ornamentum monilium » ex quo conlarunt idola: sed eodem redit sensus. Haec ergo dedi eis, scilicet Jud[aeis] IMMUNDITIAM. — Symmachus, in *naucaem*; Chaldaeus, in *contemptum*, ut scilicet ornamentum monilium, puta idola ex eo facta, quasi stercorea abominentur, cum viderint se propter ea, et cum eis capi. Vide dicta vers. 19.

21. IMPUS. — Septuaginta, *pestilentis*, id est Babylonis pestilentissimis, et instar pestis grassantibus, « Quod scimus et a Babylonis, et a rege Antiocho Cneoque Pompeio, et ad extremum factum esse sub Vespasiano et Tilo, quando templum captum atque subversum est, et omnia perpetra- ta, quae sequens Propheta sermo complectitur, » ait S. Hieronymus.

CONTAMINABUNT, — profanabunt, et quasi profanum sapient quod vos sancte colebatis.

Tropologicae, dum peccator opibus, aliisque Dei donis ad superbiam atque peccata abutitur, dantur nostrae divitiæ in manus demonum, ut eis utantur ad libitum; ac impiis terræ, id est vitis et peccatis, quæ illa contaminant; ut qui locus debuit esse sanctitatis, fiat locus immunditiae, juxta illud Evangelii: « Domus Patris mei domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. »

22. AVERSIAM FACIEM MEAM AB EIS, — a Judæis.

VIOLABUNT (id est profanabunt) ARCANUM MEUM. — Septuaginta, *visitationem meam*, id est templum, in quo ego populum visito, et ab eo visitor. Chaldaei enim armati et sanguinolenti intrabunt Sancta sanctorum, quæ arcana sunt et abscondita, ibique obvios jugulabunt. Ita Theodoretus.

EMISSARII, — emissi milites. Hebræum פריצים *paritsim*, id est irruptores, grassatores, prædones; Symmachus et Theodotion, *irruptentes et pestilentes*.

23. FAC CONCLUSIONEM, — id est minas omnes et penas Jerusalem brevi sermone, qui proxime sequitur vers. 24 et seq., concludit. Chaldaeus et recentiores vertunt, *fac exterram*; ut eam scilicet ostendas Judæis, in signum, quod capiuntur et ligabuntur, ut catenas jussu Dei fecit et gestavit Jeremias, cap. xxviii, 13. Symmachus et Theodotion vertunt, *fac confusionem*; Septuaginta, *confusionem*, quod S. Hieronymus vertit, *perturbationem*; Theodoretus, *iniquationem*; apte, ut scilicet terra tot inquinata sanguinibus perturbetur, et inquinetur civium cædibus.

QUONIAM TERRA PLENA EST JUDICIO (id est damnatione) SANGUINUM, — vel sanguinibus judicio injusto ab iis damnatis et effusis, hoc est terra repleta est homicidiis. Ita Hebræi et Chaldaeus, ut *judicium* capiunt active. Potest secundo capi passive: « judicio sanguinum, » id est sanguinibus et cædibus, ob quas judicandi et damnandi sunt.

Tertio et optime capias, tam active quam passive; sed ita ut iudicium sive damnatio referatur ad ipsos sanguines, hoc est scelera, q. d. Sanguines, id est scelera enormia Judææ et Judæorum per se damnata sunt: hinc ipsa, ut testes contra se clamant, ipsa sui iudices contra se ferunt sententiam damnationis, dicuntque: Perdamur nos, perdantur nostri auctores, perdatur terra quæ tam impios homines, tamque impia eorum facinora sustinuit.

Nota: Quia homicidium enorme est scelus, hinc sanguis, vel effusio sanguinis, significat quævis enormia scelera, ut dixi *Isaia* 1, 45.

24. SUPERBIAM, — templum magnificentum et superbium, quo quasi inexprognabiles superbiunt et gloriantur, dicentes: « Templum Domini, templum Domini. » Ita Scholiastes. Unde sequitur: « Possidebunt Chaldaei sanctuaria eorum. » Secundo, proprie et simpliciter, a superbiis, eorum contumdam et derisiam.

SANCTUARIA. — Id est sanctuarium, quod tres habebat partes, et quasi tria, sanctuaria, scilicet atrium, Sanctum, et Sanctus sanctorum. Alii « sanctuaria, » quæ scilicet suis idolis fabricarunt.

25. ANGUSTIA SUPERVENIENTE. — Chaldaeus vertit: *Fractio venit*. Sic enim Hebræum פתח קפח, *phat, vertit* No-ter, *Isaia* xxxviii, 12. Septuaginta contrarie vertunt: *Miseri cordia veniet*.

REQUIRENT PACEM, — et prece et precatio a Babylonis, sed non erit qui concedat. Hoc est quod ait Jeremias, cap. xiv, 19: « Expectavimus pacem, et non est bonum; et tempus curacionis, et ecciturbatio. » Vide ut Ezechiel confirmet oracula Jeremias, adeo ut iidem cum eo verbis et sententiis utatur, idque crebro.

26. CONTURBATIO SUPER CONTURBATIONEM, — id est, ut Chaldaeus: *Contritio super contritionem*; Septuaginta: *Via super via*; R. Salomon: *Causa super casum*; Vatablus: *Calamitas una super aliam veniet*.

ET AUDIUS. — Id est rumor et nuntius malus de adventu et crudelitate hostium, unus super alium adveniet. Idem prædixit Jeremias cap. I, 46.

QUERENT VISIONEM, — prophetiam, quomodo possint cladem evadere, et non inveniunt. Idem prædixit *Isaia* cap. iii, 1 et 2, et factum impletumque narrat Daniel, cap. ii, 38.

LEX, — interpretatio legis: Chaldaeus, *doctrina*, q. d. Non erunt docti sacerdotes et senes, qui possint sua sapientia cladem avertere, vel dare consilium evadendi.

27. REX LUGEBIT. — Hebraice יתבבל *itabbal*, id est luctu se conficiet.

INDEUET MOURORUM, — pallio mororis; hebraice est שערמה *seanama*, id est stupore, q. d. Opprobriabitur tristitia ad stuporem, ut præ vehementia doloris, videatur esse stupidus, attonitus, et emotus mentis.

MANUS POPULI TERRE CONTURBANTUR. — Septuaginta, *dissolventur*, non habebunt vires, nec animam pugnandi pro patria, rebus desperatis, q. d. Omnes Judæi, tam nobiles quam plebei, lugebunt, omnes obstupescunt, omnes exanimantur pro metu et pavore.

SECUNDUM VIAM, — secundum actiones et scelera eorum.

SECUNDUM JUDICIA. — Secundum merita, secundum quæ iudicatur et fertur sententia. Unde Vatablus exponit, q. d. *Pro ratione delictorum, quibus morte digni sunt*; vel potius: *Secundum iudicia, etc.*, q. d. Eo modo quo iudicantur alios, et ego iudicabo ipsos: eo modo quo iudicantes fecerunt aliis, et ego faciam eis. Oppresserunt pauperes, opprimentur et ipsi; non audierunt, non audientur ipsi; repulerunt legem, et repellentur; occiderunt, occidentur. Ita Prado. Hec enim est iusta talionis lex, ut ostendi *Ezechi*, cap. xxi, 23: « Animam pro anima, oculum pro oculo, dentem

pro dente, » etc. Item illa *Genes. ix*, lata a Deo mox a diluvio: « Quicumque effuderit humanum sanguinem, effundetur sanguis illius. » Ita fratres, qui Joseph viaculis et capivitali tradiderunt, ab eodem iuste pari carere mancipati sunt, *Genes. cap. xlii*, 16 et 17. Simile, sed illustrius fuit exemplum S. Ephrem, quod ibidem recensui. Ita Judæi, qui Christum, quasi agnum paschalem in Paschate occiderunt, pariter a Tito in Paschate capta Jerusalem, quasi paschales victimæ divine justitiæ maclati et occisi sunt; imo iusta Dei vindicta factum est ut, sicut ipsi Christum corona spinea coronatum, chlamyde purpurea indutum, et arundine quasi sceptro insignitum salutantes: « Ave, rex Judæorum, » illuserant: ita et paulo post eorum rex Agrippa, Alexandriae lictibus, per comædum, qui ejus personam suscebat, publice in theatro pro ludibrium, eodem prorsus modo quo Christus coronaretur et illuderetur, ut narrat Philo in *Flaccum*.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ezechiel in Babylone existens, videt Deum specie illa viri, qua viderat eundem cap. 1, vers. 27, ab eoque ejusque manu, in spiritu raptus in Jerusalem, ibique videt idololatram, et abominaciones quadruplices, quæ fiebant in templo: scilicet vers. 5, videt idolum zeli, id est Baal; vers. 10, videt depicta idola in exedris, ac sacerdotas eis thurificantes; vers. 14, videt mulieres plangentes Adonidem; vers. 16, videt sacerdotes obvertentes terga Sancto sanctorum, adorare solem orientem. Quocirca vers. 18, minatur Deus eis suam furoribus et vindictam. Hinc patet Judæos, instante excidio, adhuc idola coluisse, idque in templo ipso Dei (1).

1. Et factum est in anno sexto, in sexto mense, in quinta mensis: ego sedebam in domo mea, et senes Juda sedebant coram me, et cecidit ibi super me manus Domini Dei. 2. Et vidi, et ecce similitudo quasi aspectus ignis: ab aspectu lumborum ejus, et deorsum, ignis; et a lumbis ejus, et sursum, quasi aspectus splendoris, ut visio electri. 3. Et emissa similitudo manus apprehendit me in circino capitis mei: et elevavit me spiritus inter terram et cælum: et adduxit me in Jerusalem in visione Dei, juxta ostium interius, quod respiciat ad aquilonem, ubi erat statutum idolum zeli ad provocandam emulationem. 4. Et ecce ibi gloria Dei Israel, secundum visionem quam videram in campo. 5. Et dixit ad me: Fili hominis, leva oculos tuos ad viam aquilonis. Et levavi oculos meos ad viam aquilonis; et ecce ab aquilone porte altaris, idolum zeli in ipso introitu. 6. Et dixit ad me: Fili hominis, putesne, vides tu quid isti faciunt, abominaciones magnas, quas domus Israel facit hic, ut procul recedam a sanctuario meo? et adhuc conversus videbis abominaciones majores. 7. Et introduxit me ad ostium atrii; et vidi, et ecce foramen unum in pariete. 8. Et dixit ad me: Fili hominis, fode parietem. Et cum fodissem parietem, apparuit ostium unum. 9. Et dixit ad me: Ingredere, et vide abominaciones pessimas, quas isti faciunt hic. 10. Et ingressus vidi, et ecce omnis similitudo reptilium et animalium, abominatio, et universa idola domus Israel depicta erant

(1) A ap. viii ad cap. xx, narrantur visiones et propheticæ objecta, vel divinitus inquirenti anno post institutionem prophetiam. Et resumptum, a cap. viii ad xi visiones pertinentes ad templum et urbem; xxi, 23, a

ap. xii ad xv, prophetie pertinentes ad inhabitantes Hierosolymam; xxv, a cap. xvi ad xix, prophetie pertinentes ad regnum universum. In capite viii, describitur prima visio Ezechiel divi-

in pariete in circuitu per totum. 11. Et septuaginta viri de senioribus domus Israel, et Jezozias filius Saphan stabat in medio eorum, stantium ante picturas: et unusquisque habebat thuribulum in manu sua: et vapor nebulae de thure consurgebat. 12. Et dixit ad me: Certe vides, filii hominis, quae seniores domus Israel faciunt in tenebris, unusquisque in abscondito oculi sui; dicunt enim: Non videt Dominus nos, dereliquit Dominus terram. 13. Et dixit ad me: Adhuc conversus videbis abominaciones majores, quas isti faciunt. 14. Et introduxit me per ostium porte domus Domini, quod respiciebat ad aquilonem: et ecce ibi mulieres sedebant plangentes Adonidem. 15. Et dixit ad me: Certe vidisti, filii hominis: adhuc conversus videbis abominaciones majores his. 16. Et introduxit me in atrium domus Domini interius: et ecce in ostio templi Domini inter vestibulum et altare, quasi viginti quinque viri, dorsa habentes contra templum Domini, et facies ad Orientem: et adorabant ad ortum solis. 17. Et dixit ad me: Certe vidisti, filii hominis: numquid leve est hoc domui Juda, ut facerent abominaciones istas, quas fecerunt hic: quia replentes terram iniquitate conversi sunt ad irritandum me? et ecce applicat ramum ad naves suas. 18. Ergo et ego faciam in furore: non parcat oculus meus, nec miserebor: et cum clamaverint ad aures meas voce magna, non exaudiam eos.

1. ANNO SEXTO (a transmigracione Joachin, ut patet ex cap. 1, vers. 2), SEXTO MENSE, — Elul, qui respondet nostro augusto. Nota: Hanc visionem habuit Ezechiel post 430 dies decubitus atque jejunii, ut dixi cap. ry, sub finem: nisce enim diebus, puta per annum integrum et duos menses, scilicet a 13 die mensis 4 anni 5, usque ad quintam diem mensis 6, anni 6, Propheta siluit, et silens edoctus fuit a Deo. Nunc igitur et schola quasi Dei educatur, ut, quae a Deo didicit, alios doceat: prius tamen in spiritu, ait S. Hieronymus, Hierosolymam rapitur, ut videat abominaciones quae in templo fiunt, quaeque fuerunt causa excedii Judaeorum (1).

CECIDIT (quasi fulgur effleax et penetrans) SUPRA ME MANUS DOMINI, — id est virtus, operatio, illuminatio Domini, id est, ut Chaldaeus, spiritus propheticus, ac praesertim visio gloriae Domini in curru Cherubim.

2. SIMILITUDO. — Septuaginta, *similitudo* viri. Vidit ergo hic Propheta, ut et cap. 1, vers. 27, vultum a lumbis dorsum ignitum et flammantem, quasi in camino ignis; a lumbis vero sursum splendentes quasi aurum, scilicet quasi electrum, id est auribaleum. Color hic aureus significat amorem ingentem Dei: caninus ignis zelum et indignationem ejusdem, quod sponsa, id est plebs Israel, sibi preferat Baal. Unde hoc ejus idolum vocatur «zeli», quia Deum ad emulationem provo-

nitus objecta, ut videre est in synopsi supra posita, et in cap. ix eodem denuntiat actio judicialis praedicti divini ad iram concitati.

(1) «Et sedes Juda sedebat coram me.» Sedebat Propheta in domo sua fugiens frequentiam multitudinis, et senes Juda sedebant coram eo, vel Propheta verba audire cupientes, vel insidiantes sermionibus ejus, significanterque dicuntur senes *Juda*, ut nihil ad Israel, nec est decem tribus, quae prius captae fuerant, sed ad eos qui de trion Juda cum Jeconia ducti erant in captivitatem, dicit intelligamus. » (S. Hieronymus.)

cabat. Pulchra hic antitheses dilectionis et emulationis habet noster Prado, quem vide, si lubet. QUASI ASPPECTUS SPLENDORIS. — Theodotus Hebraeum זרזוהר. id est splendor, vertit, aurum; et in superius Dei refrigeria demonstrat. Sic III Reg. xix: Elias adventum Domini non in tempestate contemplatur et turbine, non in ignis ardoribus, sed in aspectu aure tennis atque levissimis, ut Dei omnipotentis mansuetudinem comprobaret, » ait S. Hieronymus.

3. ET EMISSA SIMILITUDO MANUS. — Hebraice, et emisit vel extendit, scilicet species illa hominis, puta homo electricus mihi in spiritu apparens, similitudinem manus, quae me per crines apprehenderet et transferret in Jerusalem. Ita Septuaginta, Vatablus et alii.

CINCINNO. — Septuaginta transtulerunt. ζαζανωδο, id est e. quorum alterum *ambriam*, in capillis, alterum in vestibus accipi solet, » ait S. Hieronymus.

ET ELEVAVIT ME SPIRITUS INTER TERRAM ET COELEM, — videbar mihi quasi avis aerem secare, et per eum vehi a spiritu manus et hominis mihi apparentis.

Moraliter, talis est Sanctus, praesertim Religiosus et contemplativus. Nam, ut ait S. Gregorius, lib. XXXI *Moral.* cap. vii: «Quilibet sanctus in carne mortali positus, inter caelum et terram est constitutus; quia plene quidem adhuc ad superna non pervenit, sed jam tamen ima dereliquit.» Nam, ut ait Apostolus, *Philipp.* iii: «Nostra conversatio in caelis est, » q. d. Vitam quidem in terris agimus pro carne, sed per desiderium et affectum in caelo conversamur. Porro ad hoc rapitur cincinno. «Quid est, ait S. Gregorius ibidem, cincinno capitis, nisi collectae cogitationes mentis, ut non sparse difflant, sed per disciplinam coarctate subsistant? Manus ergo desuper mittitur, et Propheta per cincinno capitis elevatur; quia, cum nostra mens sese per custodiam colli-

git, vis superna seorsum nos ab infimis trahit.» In visione. — Hinc et vers. 1, patet Ezechielem non corpore, sed spiritu vidisse, cum domi sederet inter senes Juda vers. 1.

JUXTA OSTIUM INTERIUS. — Hebraice, ad ostium porta interioris, supple, atrii templi; atrium enim vocabatur interius, non porta, III Reg. vi, 36. Porro atrium interius erat atrium sacerdotum, in quo erat altare holocaustorum. Dicitur «interius, » respectu exterioris, quod erat quasi templum laicorum. «Quod, » scilicet ostium, non atrium, «respiciebat ad aquilonem.» Nam in atrio, ad quatuor mundi plagas erant ostia (1).

IDOLUM ZELI AD PROVOCANDAM EMULATIONEM. — Syrus, *statua zeli* (emulationis, indignationis); Arabicus Antiochemus, *statua indignans* (furens) *zelo indignans*, in significatione *hiphali*, i. e. indignari faciens, ad indignationem provocans Deum, angelos et homines. Potest ex Hebraeo verti: *Idolum zeli possidentis*, vel possessoris. Ita Septuaginta; hoc est Baal. Baal enim hebraice significat possidentem, herum, dominum: inde idolum vocabant Baal, quasi deum omnium dominum et possessorem (2). Noster pro *possidentis* vertit, *provocantis* (sic Chaldaeus et Vatablus) vel *ad provocandam emulationem* (quia Hebraeum זקן *kana* per *aleph* significat emulari; per *he* זקן possidere: licet ergo hic sit per *he*, tamen Noster *he* pro *aleph* accepit, quia Hebraei saepe commutant *aleph* et *he*), q. d. *Idolum zeli zelare me faciens*. Alii vertunt,

(1) Propheta non delatus est intra atrium ad hanc portam, inquit Lightfoot, *Descript. Templi*, in *Opp.* tom. I, pag. 620, sed positus est extra, atque ibi jussus est septentrionem versus respicere. Haec porta erat *inferior septentrionalis*, dicta etiam (vers. 5) *porta altaris*, quod e regione ejus sita esset; superior vero porta septentrionalis, cap. IX, 2, infra vers. 14, *porta aditis Domini* dicitur, quod ipsi aedificio templi opposita esset.

(2) Eo nomine, inquit idem Lightfoot, primum fuisse omnium rerum creatorem designatum merito sentias; cum et alius vocabus ejusdem fore significationis, et ab Hebraeis, Arabibus et Graecis id quod proprium Dei Optimi Maximi nomen habetur antiquitus data opera explicatum sepe sine legamus. Tetragrammatum enim nomen יהוה redditur a Septuaginta Ἀδωναι Ἰσχυος, hoc est *Dominus*; et quam convenire potuerit tū Baal nomen Deo vero, satis monstrat, *Osse*, ii, 18: *Tunc me vocabis יהוה ישי, maritus meus, nec amplius me vocabis יהוה בנתי, dominus meus*. Populus Dei *Baalem* sum pie sati eum vocabant, priusquam ob vocem illam ad ipsam profata numina frequenter nimis traditam, id ipsum ipse Da us vetaret, *Seldenus. De Diis Syris*, syn. II, cap. I, pag. 14 et seq.; cf. *Ursini Analecta*, vol. II, lib. II, cap. i, pag. 61 et seq.; Dei veri effigiem aliquam significat, J. D. Michælis in notis translationi leuonicae subjectis, hinc colligit, quod ea quae postea commemorantur, superstitiosi cultus genera, hoc primo peiora dicuntur. Sed, ut recte advertit Rosenmuller, veri Dei simulacrum aliquod nusquam in veteri Testamento commemoratum legitimus. Quammodum autem ceteri, qui hoc capite recensentur, ritus superstitiosi e populorum barbarorum religionibus sunt petiti, ita et eam, quae hic innuitur, statuum, falsi alicujus dei a populo aliquo vicino culti effigiem fuisse credibile est.

idolum accensionis, vel irritationis. Hinc Deus dicitur zelotes: quia non patitur alienos deos a se amari, coli, adorari: sicut uxor marito movet zelotypiam, si ipsa alium amet. Hinc proverbium: «Qui non zelat, non servat;» quod citat S. Augustinus, lib. *Contra Adimantum*, cap. xii. Ita Polychronius, S. Hieronymus et Theodoretus. Unde Isaias, cap. xxviii, vers. 20, ait: «Coangustatum est stratum, ita ut alter decidat, et pallium breve utrumque operire non potest;» et Apostolus, II Cor. vi, 16: «Quae conventio Christi ad Belial?»

Nota Manassen in templo posuisse idolum Baal: hoc abstulit Josias, II Paral. xxxiv, 4, sed repositum esse sub Joskim et Sedecia, patet IV Reg. xxiii, 37, II Paral. xxxvi, 14. Porro hoc idolum positum fuit in aquilonari parte templi, primo, quia ea parte acclivi, facilis adibat templum; secundo, quia in ea regione offerebantur victimae et holocausta. Ita Prado.

Moraliter, «idolum zeli» est in cupido pecunia et avaritia, quae est idolorum servitus, ut ait Apostolus: in ambitioso, honor et celsitudo; in ebrioso, vinum; in obscuro, amasia; in haeretico, proprium iudicium et heresis, ait S. Hieronymus. Haec enim sunt *idola*, id est res vanae et umbraticae, quas quisque sibi pro summo bono, ac consequenter pro Deo format, et in mente fingit, quibus Deum ad zelum et iram provocat, ejusque indignationem, et penas tum praesentes, tum aeternas, sibi accersit. Ita hoc ipso anno 1618, videmus Bohemos, dum ab una unius Dei et Ecclesiae fide, et consequenter ab uno suo principe et rege abeunt, eique rebellant, ut sua Viclephi et Hus idola teneant, suam famam, opes et vitam praedae exposuisse, et difficultatibus inextricabilibus sese implicuisse. Similiter Calvinistas in Hollandia, dum ab unitate fidei sui que principis discedunt, hoc eodem anno certissim in sectas et schismata implicabilia devolvit, quae nisi alterutrum partis interfectione nunquam sopientur: nimirum reipsa monet eos Deus, ut ad unitatem pristinam, ad Deum, inquam, et Ecclesiam redeant, si pacem, si salutem praesentem et aeternam consequi velint. Eleganter Poeta:

Larconi venter deus est, ac nummus avro,

Et cui sunt Veneris gaudia prima, Venus.

Hinc honor, et vero deus est pro Numina fama,

Quam famae exstulit non satanda fama.

Cui nimio Christus studii vilescit amore,

An non is studium Numinae instar habet?

Ita Alexandro Magno idolum fuit gloria: huius ipse servivit, huius se fecit mancipium. Cui proinde jure Brachmanes philosophica libertate scriperunt: «Tu hostes exteriores exspolias, ut interiores nutrias: tu homines tuum servituti subijcis, et intus tuis appetitibus servis.» Ita Curtius et Plutarchus in *Alexandro*.

Porro, zelatur Deus pro sua deitate, nec patitur rivalem; quia, si plures essent dii, divinitas,

que est una et indivisibilis, in plures esset dividenda, atque ita divinitas mutaretur, ac consequenter e mundo tolleretur. Docte Prudentius lib. II *Contra Symmachum* :

Tu, me preteritis, mollisaris Nomina mille,
Ut me per partes minus, cui nulla recidi
Pars aut forma potest, quia sum substantia simplex.

hinc Pythagoras principiorum monada censuit esse Deum, qui bonum quoque, quæ est unius natura, sit, mensque ipsa. Socrates et Plato, unum unigenitum suapte ipsum sponte natum, singulare, verum germanumque bonum, puta Deum, esse arbitri sunt.

Lactantius, lib. I, cap. xxx : « Deus, ait, qui perfectus est, non potest esse nisi unus, ut in eo sint omnia. Quidquid enim capit divisionem, et interitum cupiditate necesse est. » Aristoteles, lib. VIII *Physicorum*, docet omnem motum ad aliquod primum movens esse referendum, ne sit progressus in infinitum : hoc ergo primum esse et unum, puta Deum. Vide dicta *Deuter.* vi, 4.

Quocirca merito queritur Deus, *Deuter.* xxxii, 21 : « Ipsi me provocaverunt ad zelum in eo qui non erat Deus; et ego provocabo eos ad zelum in gente quæ non est, » uti legit S. Hieronymus. Atque hæc de causa flagrans amore, æque ac cognitione Dei, Deique zelum hunc induens S. Augustinus dicebat : « Domine, valde exultat anima mea, dum cogitat quod tu sis Deus. Verum, si per impossibile fieri posset, ut Augustinus esset Deus, et tu esses Augustinus; omnino vellem esse Augustinus, ut tu esses Deus. » hæc sententia a nostro P. Ribadeneira in *Vita S. Augustini*, P. Rossignolio, lib. V *De Perfect. Christ.* cap. xx, et ab aliis pluribus, quos citat et laudat R. P. Cornelius Lancillotus S. Theologie Doctor, et Ordinis Eremitarum S. Augustini per Belgium Provincialis in *Vita S. Augustini*, lib. III, cap. xlii, tribuitur S. Augustino, licet eam hæcenus in libris S. Augustini non invenierim. Quæ ut sana sit, sane debet intelligi, non de mutatione persone in personam, aut substantiæ in substantiam : si enim sic accipiatur, absurde sonare videntur. Si enim Deus mutaretur in substantiam Augustini, prorsus desineret esse Deus, et inciperet esse alia persona et substantia, scilicet Augustini. Vicissim, si Augustinus mutaretur in substantiam Dei, desineret esse Augustinus, et inciperet esse Deus; ac consequenter ipse a seipso, et a quovis alio super omnia amandus esset, illiusque Esse et conservatio omnivis alterius rei Esse, utpote creato et finito, præponendum esset. Intelligi ergo hæc sententia debet de mutatione status in status, sive de mutatione conditionum, dotum et qualitatum, salva utriusque natura et persona, g. d. Si per impossibile fieri posset, ut Augustinus manens in substantia et persona Augustinus, daret tamen et excellentias Dei consequi posset, g. d. sapientiam, potentiam, gloriam

et honorem Dei, ita ut ab omnibus haberetur Deus : vicissim, si vice versa per impossibile fieri posset, ut Deus manens in sua natura, descenderet ad status, abjectionem et infirmitates Augustini, si indueret formam et speciem Augustini, ut ab omnibus haberetur Augustinus; ergo dicerem : Domine, esto tu Deus sicut hæcenus fuisti, omnipotens, omniscius, gloriosus : ego vero sim Augustinus, miser, abjectus, inglorius, ignorans, infirmus, qui ante fui. Tunc enim natura, id est divinitati, debentur istæ dotes et excellentiæ; meæ vero nature debetur ista subjectio, infirmitas et miseria. Tibi ergo quasi Deo meo, opto et transcribo omne bonum tuum, nec mihi illud cupio, sed tibi : tu enim es Deus meus, amor meus, bonum meum orbisque universi, et omnia.

4. IN CAMPO. — g. d. Visio mihi ostensa, similis fuit illi quam vidi, cum Dominus e Chobar me educeret in campum, cap. iii, 22. Vidit hic Propheta gloriam Dei in templo, quasi abiturientem, et transmittentem parantem, utpote polluto ab tot idola et scelera in eo admissa, ut patet cap. x et xi.

5. PORTE ALTARIS. — Sic dicta ab altari idoli, vel potius, quia IV *Reg.* xvi, 14, Achaz transtulit altare Salomonis a medio atrii ad portam aquilonarem, quæ inde dicta est porta altaris. Ita Prado.

6. PUTASNE, VIDES TU QUID ISTI FACIUNT? — Hebraice, *an vides, g. d.* Putasne te videre omnes abominabiles Israel? Si id putas, falleris. Nam plures majoresque mox tibi ostendam.

Ut (ita ut : significat enim non causam, sed consequentiam) PROCUA RECEDAM (hebraice, *ad recedendum* : quod Septuaginta referunt ad populum; vertunt enim, ut recedant ipsi, scilicet Judæi) A SANCTUARIO MEO, — scilicet sacrificiis et cultu, ad cultum suorum idolorum. Melius S. Hieronymus refert ad Deum, g. d. Ipsi me suis sceleribus templo abigunt, et cogunt recedere, inducto Baal. Ita et Chaldeus et Hebræi.

7. OSTIUM, — non templi, sed gazophylacii, sive cubiculi sacerdotum, patet vers. 12. Talla enim cubacula plura erant in atrio sacerdotum prope Sanctum, sive templum, in quibus manebant sacerdotes : quæ nunc vocantur exdræ, nunc gazophylacia, nunc pastophoria. Unde patet scelus hoc idololatrice fuisse sacerdotum, qui populum Dei legem et cultum docere debuerant, nunc autem ipsimet pro Deo colabant idola. Grave ergo fuit hoc eorum peccatum, quod Dei zelum et indignationem concitavit ad totum gentis excidium. Grave, inquam, primo, quia erat contra religionem, et directe contra Deum, peccabat quasi jugulum Dei. Secundo, quia erat profanatio loci sanctissimi, puta domus Dei. Erat ergo crimen læsæ majestatis divine. Quocirca Isaias, cap. xvi, 10 : « In terra, ait, sanctorum tuorum gessit et, id est idcirco, non videbitur

rum Domini. » Tertio, quia peccata sacerdotum inficiunt totum populum : sicut si cor aut cerebrum veneno aut peste corripitur, mox ab his membris per totum corpus diffunditur. Quocirca à Chrysostomus, homil. 28 in *Matth.*, querens causam, cur Christus ingressus Jerusalem, primo templum adierit, hanc dat : Sicut medicus, inquit, invisens ægrum, primo querit de stomacho, eoque mox componere satagit : quia, eo sanato, sanabitur totum corpus : ita si sacerdotum integrum fuerit, tota Ecclesia floret ; si autem corruptum, fides omnium languescit et marcescit. Additque : Agricola cernens arborem palentibus foliis, mox cognoscit in radicibus hæere læsuram : sic tu si videris populum indisciplinatum, sine dubio cognoscas sacerdotium ejus non esse sanum. Quis enim non putet sibi licitum, imo bonum et religiosum, quod sacerdotibus licere et libere videt? Ita sub Jove adultero adulteria libertatem sunt nacta, ait Nazianzenus orat. 4 *Contra Julianum*, et, ut ait S. Cyprianus *epist.* 32 : « Deos suos imitantur : denique fiunt miseris et religiosa delicta. »

8. FODE PARIETEM. — Hinc liquet ostium hoc fuisse cubiculi, non atrii. Mystice, pulchre hinc docet S. Gregorius, II part. *Pastor.* cap. x, quomodo prælati debeant scrutari conscientias subditorum, eorumque peccata, etiam secreta, solemiter indagare, castigare et emendare.

10. IDOLA DONUS ISRAEL DEPICTA. — Censet Maldonatus non vere fuisse depicta idola, sed quasi depicta obijci phantasie Ezechielis, ut per hoc significetur symbolice, Judæos extrinsecus Deum colere ; in cubiculo vero, id est intrinsecus et in occulto, idola. Verum ad litteram representari hic Propheta idola, que realiter in templo depicta erant, verius est ; et liquet ex dictis cap. v, 11, et *Jerem.* cap. vii, 30, et cap. xxxii, 34 (1).

11. ET SEPTUAGINTA VIRI DE SENIORIBUS. — Videntur hi 70 fuisse senatores concilii Sanedrim : hoc enim erat 70 virorum, etæque summus hic Judæorum senatus, qui Christum ad mortem damnavit, ut docuit *Num.* xi, 16.

JEZONIAS FILIUS SAPHAN. — Polychronius putat esse Sophoniam sacerdotem, qui datus fuit quasi iudex *Jeremie* cap. xxix, 25.

(1) Hoc versu et duobus qui proxime sequuntur, Ægyptiacum animalium cultum describi, ostendit Warburton in opere quo *divinam Mosis legationem demonstrat*, vol. IV, pag. 18 ; et P. E. Jablonski, *pantheon Ægyptiorum*, vol. III, *Prolegomena*, pag. 84 et seq. Quod vates nostre superstitionis hujus cultus ritus a proceribus Israelitarum in conclavibus abstrusis, in quorum parietibus animalium imagines essent depictæ, et quidem in tenebris, locis quasi subterraneis peractos memorat, plane convenit cum his que Ammianus Marcellinus, lib. XXIII, cap. De *Ægyptiorum sacris*, narrat : « Sunt et æynges subterranei quidam et flexuosi secus, quos, ut fertur, periti rituum veterum penitus operosis digestos fodinis per loca diversa struxerunt, et excisis parietibus, voluorum ferarumque genera multa sculpturæ, quas hieroglyphicas litteras appellaverunt. »

STANTIUM ANTE PICTURAS. — Stantes ergo orabant Judæi, ut et Pharisæus « stans hæc apud se stabat, » *Luc.* xviii, 11.

12. IN ABSCONDITO CUBICULI SUI. — Hebraice, *in penetralibus picturæ suæ*, id est in cubiculi suis egregie pictis, et plenis idolorum picturis. Sic tropologicè peccator in mente depingit imaginem scorti, Bacchi, etc., Sanctus vero Dei, angelorum et virtutum. Vide S. Gregorium II part. *Pastor.* cap. x. Hæc Ezechiel suis sui ævi, nos cum S. Cypriano, lib. II, *epist.* 2, eadem et plura ac graviora nostris nostri ævi dicere possumus : « Prolisper, inquit Cyprianus, te crede subduci in montis ardui verticem celsiorem ; speculari inde verum infra te jacentium facies, et oculis in diversa porrectis, ipse a terrenis contactibus liber fluctantibus mundi turbines intueri. Jam sæculi et ipse miseraberis, tuique admonitus et plus in Deum gratus, majore belitæ, quod evaseris, gratulaberis. Cerna tu itinera latronibus clausa, maria obsessa prædonibus, cruento horrore castrorum bella ubique divisa ; madet orbis mutuo sanguine. » Et inferius : « O si et possis in illa sublimi spectula constitutus oculos tuos inserere secretis, includere cubiculorum obductas fores, et ad conscientiam luminem penetrantia oculata reserare : aspicias ab impudicis geri, quod nec aspice possit frons pudica : videas, quod crimen sit et videre : videas quod vitiorum furore dementes gessisse se negant, et genere festinant : libidibus insanis in viros viri prorunt. Fiumt que nec ipsis, nec illis possunt placere, qui faciunt. Item in publico accusatores, in occulto rei, in semetipsum censors pariter et nocentes. Damnant foris quod intus operantur : quorum quo secretior culpa, major audacia est, » etc.

NON VIDERI DOMINUS. — Putant impij et athei, Deum in tenebris, et locis abditis, multo magis in corde et anima, non videre sua scelera, quia putant se a Deo non inspicij, ait Theodoretus. Hinc ruunt in scelorum abyssum.

13. CONVERSUS VIDERIS, — iterum videbis. Verbum hebræum *וּבְשׁוּבָתְךָ*, id est reverti, converti, si alteri verbo jungatur, significat *rursus, iterum*. Simile est vers. 15, 17, et alibi.

14. INTRODIXIT ME PER OSTIUM PORTE (g. d. Duxit me ad portam atrii exterioris : ibi enim erant mulieres et laici, non in interiori atrio), QUOD RESPICIEBAT AD AQUILONEM.

PLANGENTES ADONIDEM. — Syrus, *plangentes Tomaso*; Arabicus Alexandrinus, *plangentes Tamusa*; retinet Hebræi vocem *Tammus*, id est Adonis, de quo mox. Perperam Arabicus Antiochenus vertit : *Plangentes Judam*. Vetus fabula est *Ægypti*, de qua Macrobius lib. I *Satur.* cap. xxvi, Theocritus in *Idyllio* xxii, Ovidius *X Metamorph.*, Fulgentius III *Mythol.*, Adonidem filium Cinaræ Cypriorum regis, Veneris amasium, cum juvenis esset pulcher, dente apri occisum, quem Venus planxit quasi mortuum, mox reviviscens eum

gaudio recepit. «Pingitur Adonis, ait Macrobius, capite obnupto, specie tristi, faciem manu leva intra amictum sustinens, lacryma visione conspicientium manare creduntur.» Feminae ergo, et viri libidinosi, hoc planctu Venerem colebant, eamque sibi reddebant propitiam. Ita S. Hieronymus. Porro Venus Adonem inter lactuosa foeta sepe pelvit, de quo exstat viri docti epigramma apud Giraldum, *synlog.* 13 :

Regina dente fero suffossum Cypri Adonem
Lactuosa foetus condidit ovinem.
Hinc genitali arvo tantum lactuca resistit,
Quantum cruce salix vix stimulare potest.

Lactuca enim Hibidinem sua frigiditate enervat. Quocirca Hercules, teste Hesychio, cum primum Adonem vidisset, dixit *ἄδων ἵβρις, nihil sacrum.* Hujus fabulae veritatem sic explicat Macrobius et alii: Adonis est sol, autem Aegyptii, aper lulentus et crenosus est hiems, Venus est pulchritudo terre in vere, quae deplorat solis absentiam per hiemem: nam cum sol excipitur a nubibus, quasi confici videtur ab apert pulchre Adonis: hinc gaudet, cum in vere redit sol. Unde Adonis dicitur *ἄδων τῶν ἄνοι τῶν ἀνθρώπων*, id est *ad eo quod hominibus nocet*, ait Phornutus apud Giraldum, *synlog.* 13 *De Diis Gentium.*

Quod symbolice et tropologicae explicans S. Hieronymus: «Nos quoque, ait, eos qui ad saecula mala verbona contristantur vel exsultant, mulieres appellamus, molli et effeminato animo, dicimusque eos plangere Tammus, ea videlicet qui in rebus mundi putantur esse pulcherrima.» Unde et «Adonis horti» proverbialiter significant res ad modicum florentes et oblectantes, sed mox pereuntes et evanescentes. Ex adverso alii monnulisat congrue haec mystice adaptant Christo morienti et resurgenti; Christus enim est noster Adonis, noster sol, nostrum gaudium, noster amor. Unde ejus mortem mire luxerunt B. Virgo, Maria Magdalene, Salome, aliaque pie mulieres, eamque quotannis luget tota Ecclesia in Parasceve; imo quotidie in Missa, et in meridie pulvis lugubri campanarum. Et quilibet anima pia et sancta per omnem vitam assidue hunc suum Adonidem, quasi sponsum, in cruce contempletur, singet et admiratur: a resurgentem nova exultatione et júbilo complectitur.

Hebraice, chaldaice et syro dicitur *Tammus*, id est *Junius*, quia in junio dicitur occisus Adonis, eodem mense, anniversariam ei celebrabant solemnitate, in qua quasi mortuus plangebatur, et mox quasi reviviscens canebatur et laudabatur. Ita S. Hieronymus. Addunt R. Salomon et R. David *Tammus* fuisse idolum coenarum, ejus oculos plumbo implebant, quod accenso ignis igne, signefebat, et imago videbatur flere. Verum non parago, sed colentes eam flebant et plangebant, et Chis dicitur. Noster Prado putat Adonidem esse Osirim regem et deum Aegypti. Sic et Stephanus,

lib. *De Urbibus*. Adduntque: Adonis idem est quod *ἄδων*; *ἄδων*, id est *forma dolosus*, luctus et planctus. Cuius nomine Syrophanes apud Fulgentium, lib. I *Mythologiae*, vocavit idolum filii sui mortui, cuius mortem deplorabat; quod idolum Prado censet misse omnium primum in mundo, esseque illud idem, quod Sapiens describit cap. xiv, 12, quod ibidem examinandum erit. Verum potius ab Hebraeo Adonai, nomen Adonis Aegyptios, uti et alia, accepisse crediderim, quam a Graecis, cum hi ad Aegyptum suam sapientiam et sacra hauserint. Hebraice enim *אֲדֹנִי אֲדֹנִי Adonai* omni idem est quod Dominus vel Deus doloris, qualis erat Adonis. Sic Benjamin dicitur *Ben oni*, id est filius doloris.

Denique R. Moses, filius Maimon, in lib. *Mora*, refert historiam de pseudopropheta idololatra, cui nomen *Tammus*, qui cum regi cuidam persuasisset ut faceret septem stellas, et duodecim signa, ab eo interfectus est. Ob ejus mortem omnia mundi idola congregata sunt in templum Babel, ad auream solis imaginem, quae inter caelum et terram suspensa erat: ea deinde in medio templi corruit. Omnia ergo idola stantia in circuitu flaverunt tota nocte, et proxima luce avolarunt inde in sua templa. Inde mos natus est, ut anniversario mortis ejus die, mulieres eum delectent. Verum haec est fabula a Rabbino quopiam de more conficta.

16. IN ATRIUM DOMUS DOMINI INTERIUS, — in atrium sacerdotum.
ET ALTARE — holocaustorium, quod erat ante templum seu Sanctum, sub dio in atrio sacerdotum.

DORSA HABENTES CONTRA TEMPLUM DOMINI, — id est aversi terga dabant arcae Domini, et ipsi Domino, atque ad Orientem conversi solem adorabant more Gentilium. Gentiles enim adorabant solem orientem, teste Trismegisto in fine Asclepii, et S. Jobo cap. xxxi, 26, dicens: «Si vidi (ut adorarem more aliorum gentium) solem cum fulgeret, et lunam incedentem clare, et osculatus sum manum meam ore meo.» Hoc enim osculum erat ritus salutandi et adorandi, uti ex S. Hieronymo, Plinio, Apuleio et aliis docet Lipsius, lib. II *Electorum*, cap. vi. Quin et Virgilius, XII *Aeneid.*, docet veteres orienti soli sacrificasse; ait enim:

Illi ad surgentem conversi lumina solem,
Dant fruges manibus salsas, et tempora ferro
Summa notant pecudum, patetque altaria libant.

Sol enim a praecis dicitur mundi oculus. Taceo somnium Xenophanis, qui putavit eum in oculo perire, sed ex ortu novum fieri solem. Hinc manarunt matutinae ille deorum salutationes, quibus dicebantur primam diei horam diis suis nuntiare, quasi dormientes deos prima luce excitarent, uti docet Arnobius, lib. VII *Contra Gentes*, et Seneca, *epist.* 95. Sic Socratem salutare solium

solem orientem tradit Plato. Ita Q. Catulus:

Consideram solem exorientem forte salutans,
Cum subito a lava Roscius exoritur.
Pace nihil locat, coelestes, dicere vestra,
Mortalis visus pulchrior esse Deo.

Hunc morem adorandi solem ut deum, videntur Hebraei accepisse a vicinis Aegyptiis, inter quos sub tempora Moysi diu commemorati, eorum religionem et mores imbibierunt. Aegyptii enim coluerunt solem, adeo ut urbem ejus cultui dicarint, et ex ejus nomine nuncuparint Heliopolim, id est solis urbem. Quin et Osirim ipsorum numen praecipuum non aliud fuisse quam solem, docet Macrobius, lib. I *Saturn.* cap. xxi, cum ait: «Osirim Aegyptii ut solem esse asserant, quoties hieroglyphicis litteris suis exprimere volunt, insculptum sceptrum, in eoque speciem oculi expriment, et hoc signo Osirim monstrant, quia solem, Jovis oculum, appellavit antiquitas.» Idem ibidem cap. xvii, docet omnes deos ad solem referri. Sic solem nomine Mithrae coluerunt Persae, Graeci nomine Apollinis. Hinc proverbium apud Athenienses, lib. III: «*Ἰσχυρὸς ἵπενος* est, regnat;» et: «Plures adorant solem orientem quam occidentem,» quod Pompeius juvenis efflorescens dixit Cinnae seni; et postea Caesar idipsum fuit Pompeio.

Hujus idololatriae declinande causa, jusserat Deus Sanctum sanctorum erigi ad Occidentem. Quocirca Judei conversi ad Sanctum sanctorum, orabant conversi ad Occidentem. Quo tropologicae significabatur, ait Theodoretus, eos qui se dedicare volunt Deo, debere vertere terga Orienti, id est pompis et speciebus mundanis in hoc mundo exorientibus, quomodo ambrosii dicuntur adorare solem orientem, cum novis principibus aut prelati adulantur. Has enim spes calcare debet servus Dei, ideoque Orienti dorsum obvertere, faciem vero Occidenti, utpote qui occidit hic mundus cum omni sua spe et vanitate. Insuper templum, teste Josepho, lib. VIII *Antiq.*, habebat ostium versus Orientem, ita ut sol inde exoriens, subito per templi et oraculi ostia radios dirigens, arcam et propitiatorium collustraret, ac velut primum adoraret Deum in eo supra Cherubim residentem; ut Judei a sole discerent Deum in templo adorare, non solem. Porro cum idololatria haec evanuit, christiani adorarunt et adorant Deum conversi ad Orientem, tum quia in Oriente erat paradysus; quam causam assignant S. Chrysostomus, Theodoretus et Damascenus, uti dixi *Genes.* 6, 8; tum quia cum sole oriente, prima beneficia Dei, simul quasi nobis orientis illo die excipimus; tum quia Christus, facie a Jerusalem et templo aversa, ac conversa in Occidentem, puta ad gentes, crucifixus est. Ergo conversi ad Orientem, respicimus et adoramus faciem Christi crucifixi. Ita Damascenus, lib. IV *De Fide*, cap. xiii, et alii. Tum denique quia Christus ascendit super caelos caelorum ad Orientem, et quasi nos adhuc teneant

ascendentis desideria, illic intendimus, ubi cosum surgit, ait S. Augustinus, tom. IV, lib. II *De serm. Domini in monte*, cap. ix.

Duas alias causas addit S. Thomas, II II, *Quaest.* LXXXIV, art. 2, ad 3, scilicet *prima*, «propter divitiae majestatis indicium, quod nobis manifestatur in motu caeli, qui est ab Oriente;» *secundo*, «propter Christum qui est lux mundi, et Oriens nominatur, *Zachar.* vi. Et ascendit super caelum caeli ad Orientem: et ab Oriente etiam expectatur venturus, secundum illud *Math.* xxiv: Sicut fulgur exit ab Oriente, et paret usque ad Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis.» Hucusque S. Thomas. Sicut enim Christus ascendit ad caelum in monte Oliveti, qui est ad orientem Hierosolymae; ita ibidem descendit ut iudicium peragat in valle Josaphat, quae monti Oliveti adhaec.

Nota: Propheta quatuor idololatriae genera hic numerat. *Primum*, Baal in introitu primi atrii; *secundum*, pieturarum in atrio; *tertium*, Adonis; *quartum*, solis juxta altare, quod averso vultu a Dei altari adorabant.

Tropologicae, *prima* idololatria et abominatio, est cogitatio sceleris; *secunda*, perpetratio; *tertia*, consuetudo; *quarta*, defensio cum Dei contempta et obstinatione. Haec est impotentia irremissibilis; reliquae tres ponentis remitti possunt.

17. INIQUITATE. — Hebraice *הַמַּסַּח חַמָּאס*, id est violentia, injuria, oppressione pauperum et proximorum, q. d. Hoc scelus eis non sufficit, sed insuper in me violenti sunt, et irritant sua idololatria.

APPLICANT RAMUM AD NARES SUAS. — Hebraice *וַיִּשְׂמוּ זְמוּרָה* *zomora*, quod aliqui Hebraei, ut R. Salomon et R. David vertunt, *fosforem*, q. d. Mittunt fosforem (id est crepitum ventris) in faciem meam. Unde Septuaginta vertunt: *Et ecce ipsi subsannantes, q. d. Adorant idola, irridentes me.* Syrus vertit: *Et ipsi vin inferni in (eum) naribus suis*, id est, ut Scholiastes, infremunt, et per nares indignationis ostentandae causa, veluti cum strepitu quodam flatum emittunt. Arabices Alexandrinus: *Et cum illis mentio de me fit, extollunt nares meas, et subsannant, et abhorrent mentionem mei.* Hebraeum enim *zomora* et ramum, et subinde sonitum cantumque significat; unde *וַיִּשְׂמוּ מִזְמוֹר* id est psalmus. Hinc et Symmachus vertit: *Quas emittentes sonitum in similitudinem cantus per nares suas, scilicet foedum et raucum in contemptum Dei.* Chaldaeus vertit: *Adhibent confusionem ad faciem suam*, id est faciunt ea, unde quandoque pudent et confunduntur. Verum iudeos hoc fecisse non derisionis causa, sed adorationis, patet ex circumstantiis. Rursum *zomora*, proprie significat *ramum*, scilicet lauri, qui soli sacer erat, ait Giraldus, *synlog.* 16, et Plinius, lib. XVII, cap. 1. Sic enim Gentiles Jovi sacrificabant coronati rosulo, Minerva olea, Veneri myrto, Heroni populo, Baccho hedera, II *Machab.* vi, 7, vel pampinis, Pani pino, Sylvano et Nigri cupressis, Iudaei

abrotono : sic Apollini, id est soli, sacrificabant redimitti tempora lauro. Athenis festus erat dies ramerum, quo in honorem Bacchi præferiebantur *εργα*, quasi *πέρας*, hoc est *tenues rami*, præsertim vitis, quasi vituli et victimæ. Ex quo *εργα*, id est *ramiferi*, appellati, et festum *εργα*. Quin et Josephus, lib. III, cap. x, docet Iudeos solitos pro gratiarum actione sacrificare manibus gestantes ramos myrti et palmæ, ex quibus mala Persica dependebant, ut significarent cor et linguam Deo esse dicanda. Persicum enim frondes habet in lingua speciem acuminatas, fructus vero in cordis effigiem conformatos. Hinc et Hebræi Christum quasi Messiam regem inducentes Hierosolymam in die Palmarum, ramos palmæ et olivæ ei prætulērunt. Causam dat Porphyrius, et ex eo Nicolaus Causinus, *Elect. Symbol.* pag. 212 : « Antiqui, inquit, neque thus, neque aliam victimam offerebant, sed folia, velut primam pubescentis nature languinem manibus decerpant diis adreabant : quo signo Deum creatorem testabantur, a quo herbe et fruges, atque omnia a terra orta producerentur et adolescerent. » Insuper coronabant non tantum se, sed et victimas et aras, quin et asianes. Sol enim est rex astrorum, sicut laurus arborum; hinc laurus præcis symbolum et omen fuit regni. Ita Suetonius in *Galba* narrat, quod Liviam statim post Augusti nuptias Ventanum suum revescenti, prætervolans aquila gallinam albam, ramum lauri rostro tenentem, demiserit in gremium. Cumque nutritri alitem, et plantari ramum placuisset, tanta pullorum soboles provenit, ut hodie quoque ea villa Adgallinas vocetur; tale vero laureum, ut triumphaturi Cæsares inde lauras decerpent. Fuitque mos triumphantibus, alias confestim eodem loco plantare. Et observatum est sub cuiusque obitum, arborem ab ipso institutam elanguisse. Itaque ultimo Neronis anno, et syriæ omnis exaruit radicibus, et quidquid ibi galliarum erat, interiit. Rursum credita est laurus, neque ac sol, venena dispellere. Hinc Plinius, lib. XV, cap. xxx, docet laurum lustrationibus

adhiberi solitam. Insuper unica arborum laurus non igitur fulmine. Quocirca Tiberius, teste Suetonio, jugiter in capite gestabat coronam lauream, tonante crelo. Denique Romani reges laurum, quasi proprium donum, Apollini Delphico mittebant, teste Plinio loco jam citato.

Videntur ergo Iudei conversi ad solem orientem, omnique adorantes, ramos; non palmarum, ut S. Hieronymus, sed lauri gestasse manibus, atque eos quia odoratos admovisse naribus, quasi gratias agentes Apollini conditori lauri et auctori suavis ejus odoris, eosque osculando adorasse Apollinem; sicut osculo manum adorabant solem, *Job xxxi, 26* (1). Cum enim eum osculari et contingere non possent, ejus loco manum et ramum osculabantur, sicque eum adorabant et venerabantur. Hinc Virgilius, *ecloga 7* :

(Gratissima) laurea Phœbo.

Et Horatius, lib. IV *Carm. ode 2* : « Apollinari laurea donandus. » Atque ab Ovidio : « Laurus Apolline, et Phœbea, » ac vicissim « Phœbus, » id est sol, « laurifer » vocatur. Perperam ergo Hebræi apud Galatinum, lib. I, cap. viii, hic corrigunt et legunt : *Applicant ramum ad nasum meum*, cum legendum sit, *suum*, non *meum*. Ita enim legunt Hebræus, Chaldeus, Noster et Interpretes passim.

48. FACIAM — illis quod merentur.

(1) E Persarum, solem, sive ejus symbolum, ignem adoratum caremonis sacris, nostri loci explicationem petendam esse, post Waltherum in *Progr.* de Schechina Persarum, existimat J. D. Michaelis in nota ad vers. tenton. hoc loco, et in *Supplet. ad Levit.* pag. 633; cui et Dathius ad stipulat. Magi igniculis inter precandum virgarum fasciculum manibus tenere solent, quibus vim contra dæmones tribunt. *Barsoom* vocantur lingua Persica, suntque longitudine unius spatinae, tones et enodes, ab arboribus Gez aut Hom, vel earum defecta, a malogranato ressectæ. Vide Hydii *Histor. Relig. veter.* Pers. lib. I, cap. xxxvii, pag. 350, 351, et *Zendavesta* a Kloukero germanice reddita, vol. III, pag. 204. (Rosenmüller.)

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jubet Deus Angelos, ut Hierosolyma signet pios lugentes peccata populi signo thau : deinde jubet sex alios angelis, ut signatis parcent, reliquos omnes non signatos per Chaldeos occidant.

1. Et clamavit in auribus meis voce magna, dicens : Appropinquarent visitationes urbis, et unusquisque vas interfectionis habet in manu sua. 2. Et ecce sex viri veniebant de via portæ superioris, quæ respicit ad aquilonem; et unusquisque vas interitus in manu ejus : vir quoque unus in medio eorum vestitus erat lineis, et atramentarium scriptoris ad renes ejus : et ingressi sunt, et steterunt juxta altare æreum : 3. Et gloria Domini Israel assumpta

erat super eum ad limen domus : et vocavit virum, qui indutus erat lineis, et atramentarium scriptoris habebat in lumbis suis. 4. Et dixit Dominus ad eum : Transi per mediam civitatem in medio Jerusalem : et signa thau super frontes virorum gementium, et dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio ejus. 5. Et illis dixit, audiente me : Transite per civitatem sequentes eum, et percutite : non parcat oculus vester, neque misereamini. 6. Senem, adolescentulum, et virginem, parvulum, et mulieres interficite usque ad interfectionem : omnem autem, super quem videritis thau, ne occidatis, et a sanctuario meo incipite. Ceperunt ergo a viris senioribus, qui erant ante faciem domus. 7. Et dixit ad eos : Contaminate domum, et implete atria interfectis : egredimini. Et egressi sunt, et percutiebant eos, qui erant in civitate. 8. Et cæde completa, remansi ego : ruique super faciem meam, et clamans aio : Heu, heu, heu, Domine Deus : ergone disperdes omnes reliquias Israel, effundens furorem tuum super Jerusalem ? 9. Et dixit ad me : Iniquitas domus Israel et Juda, magna est nimis valde, et repleta est terra sanguinibus, et civitas repleta est aversione : dixerunt enim : Dereliquit Dominus terram, et Dominus non videt. 10. Igitur et meus non parcat oculus, neque miserebor : viam eorum super caput eorum reddam. 11. Et ecce vir, qui erat indutus lineis, qui habebat atramentarium in dorso suo, respondit verbum, dicens : Feci sicut præcepisti mihi.

1. ET CLAMAVIT. — idem Dominus auriga currus Cherubim, de quo cap. viii, 5.

VISITATIONES. — Id est visitatores, id est ultores et vindices. Sic enim visitator, visitans provinciam, reos punit. Septuaginta vertant : *Appropinquant vindicta urbis*.

VAS INTERFECTIONIS. — Id est instrumentum ad interficiendum, scilicet gladium aut securim, uti vers. 2 vertunt Septuaginta.

2. SEX VIRI. — Id est sex demones, ait S. Hieronymus. Sex angeli, ait Theodoretus : « Nam unus, inquit, angelus centum octoginta quinque millia Assyriorum occidit, et primogenita Egyptiorum. Sed hic ob impietatis Judæorum exuberantiam, sex angeli vindices mittuntur.

Tertio, noster Prado et Maldonatus censent esse sex archiduces Nabuchodonosoris, qui in porta Jerusalem sedentes et urbem obsidentes, primi eam ceperunt, scilicet Neregel, Sereser, Semegarnabu, Sarsachim, Rapsares, Rebmag, de quibus Jeremias cap. xxxix, 3, et Josephus, *X Antiq. x*. Sed quia vers. 6, hi sex viri jubentur discernere signatos a non signatis, eisque parcere, melius cum Theodoro dicemus fuisse sex angelos : nec enim Chaldei viderunt aut respexerunt quinam signati essent signo thau, qui non, ut illis parcerent, hos occiderent. Ponuntur autem sex angeli, juxta numerum sex duorum Chaldeorum jam dictorum, quia hi angeli eos duces direxerunt, ut signatis parcerent, non signatos occiderent.

VENIEBANT DE VIA. — Id est per viam, quæ dicit ad portam superiorem, id est interiorem, ad quam quia gradibus ascendebatur, hinc dicitur superior, quæ scilicet intrabatur ad atrium sacerdotum.

AD AQUILONEM. — scilicet tibi peccarant idololatricam, cap. viii, 5. Nota : Eadem porta, qua Deum

eliminamus, intrant ejus lietores : manet enim post ostium peccatum, quod venienti hosti et morti pandit fores. Nam « per peccatum mors intravit in mundum, » *Rom. v, 12*. Et Dominus ad Cain, *Genes. iv, 7* : « Si male, ait, feceris, in foribus peccatum cubat, » ut habent Hebræi, ut scilicet valvas hosti aperiat. Ita hic, per eandem portam intravit Chaldei in urbem, per quam intraverat idololatricam. Hinc Clemens Alexandrinus, lib. V *Strom.*, ait angelos subinde igneos efficit, ut impios puniant, juxta illud *Psal. ciii, 4* : « Qui facis angelos tuos spiritus, et ministros tuos ignem urentem. »

VAS INTERITUS. — Hebræus, *instrumenta bellica*; Septuaginta, *securis*.

VIR QUOQUE UNUS IN MEDIO EORUM VESTITUS ERAT LINEIS. — Septuaginta, *podere*, id est, ut cap. x, vers. 2 vertunt, *stola sancta*, non ad genua, instar sagi militaris, ut vult Scholiastes, sed ad pedes et talos demissa : inde enim dicitur *podaris*, hic ergo septimus non habuit vestem militarem et arma, ut priores sex, ad puniendum e occidendam; sed sacerdotalem, utpote qui supprearet pro redimendis a strage Chaldeorum et salute dignis, eosque quasi notarius atramento littera thau signaret. Unde fuit typus Christi, qui mediator fuit inter Deum et homines salvandos. Ita S. Hieronymus et Theodoretus. Fuit autem ad litteram vir hic, angelus tutelaris piorum Judæorum. podere ejusque symbolis vide ea que dixi E cap. xxviii, 4.

Quocirca allegories S. Gregorius, *XXII Moral. vii* : « Vir, ait, vestitus lineis est Redemptor noster, qui etiam de tribu sacerdotali parentis aliquos habuit. » Linea enim erat vestis sacerdotum, significans puritatem conscientie, qua pollere debet sacerdos. Vel certe, inquit, quia linum de terra,

non autem sicut lana, de corruptibili carne nascitur: ipse autem indumentum sui corporis est matre virgine, non autem ex corruptione commixtionis sumpsit; profecto ad nos vestitus lineis venit. Et atramentarium scriptoris ad renes ejus. In renibus posterior pars corporis est. Et quia ipse Dominus postquam pro nobis mortuus est, et resurrexit, et ascendit in cœlum, tunc testamentum novum per Apostolos scripsit, atramentarium ad renes habuit. Qui enim scripturam Testamenti novi postquam decessit condidit, atramentarium quasi a tergo portavit. Sic et Rupertus, Pintus, et Bernardus, *visione* XV, qui per virum hunc ad litteram intelligunt Christum, pro qua sententia citat Bernardus S. Irenæum, lib. IV, ubi ait: Verbum ante incarnationem suas salutes præstabat, prælianda videlicet, et quodammodo exerceas simulacra salutis in veteri Testamento, præstando illam multis non in vero, sed in simulato corpore, ut quasi addicerent per experientiam quomodo eam in vero corpore esset præstaturus. Sed verius est ad litteram virum hunc fuisse angelum, qui allegorice representaret Christum: angeli enim sunt administratorii spiritus, qui a Deo mittuntur quaquaversum. Unde vir hic dicit Deo vers. ult.: Feci sicut præcepisti mihi, » quod Angelus competit, non Verbo: hoc enim cum sit æquale Patri, præceptum nullum ab eo accepit.

Moraliter, in die Cinerum sacerdos vestitus lineis, atramento, id est atris cineribus, signat inscribibile frontibus fidelium signum *thau*, id est crucis, dicens: « Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem revertaris, » ut per mortis memoriam incitet eos ad penitentiam et gemitum, quo Trato Deo reconciliati, ejus vindictam evadant.

ATRAMENTARIUM. — Ita Hebræa, Aquila in secunda editione, aiunt S. Hieronymus, Origenes et Vatablus, sed Symmachus *tabellam* (in qua scilicet scripta sint peccata Jerusalem, ejusque peccata et excidium, ac sancti a peccatorum numero segregati, et sortis scripti sunt, ait S. Hieronymus) veritatis; Septuaginta, *zonam sapphiri* (pro *זבן ספיר* ner, legerunt *ספיר sapphir*). Aquila primus et Theodolion retinent vocem hebream, veruntque *זבן libanari*, hebraice enim est *זבן liban*; *זבן* ergo et *heset*, idem est quod *καθαρίσθαι*, ab eo quod *καθάρω* in illo reconduntur; nos atramentarium, ex eo quod atramentum habent, dicimus, ait S. Hieronymus. Gestat hic Angelus atramentarium, ut quasi notarius atramento litteram *thau* lugentium frontibus inscribat, ut jam dixi.

INGRESSI SUNT — in atrium interius.

ALTARE AUREUM — holocaustorum: nam aliud altare thymiomaticum erat aureum.

3. ET GLORIA DOMINI. — Hebraice est *Elohim*, quod significat Deum qua judicem et vindicem: ipse enim hic vindictam in Judæos per sex angelos exercet. Jam « gloria Domini, » id est solium Domini gloriosum factum ex alis Cherubim, elevatum supra propitiarium arcæ fœderis,

Exodi xxv, 22. Vel potius, solum sapphirinum imminens curru Cherubim, quem vidit in Chobar, ut ait cap. viii, vers. 4; semper enim persistit in visione curru cap. primi, q. d. Hoc soletur, id est *thau*, et consequenter ipse Deus solio suo sedens, qui ob idololatrarum scelera cap. viii, vers. 3, 4, 6, et cap. iii, vers. 12 admissa, ex templo migrarat in atrium Gentium, jam assumptus est de Cherub: non quasi Cherubinos reliquerit, ut volunt aliqui; sed quod de loco Cherub, seu in quo consisterat ipse Deus super Cherub (super quem solet esse et equitare), id est de atrio gentium, revolarit vectus suis Cherubim ad limen domus, id est templi, scilicet in atrium interius sacerdotum; ut ibi quasi pro tribunali sedens, lios vocet, mandetque ut urbem gladio et igne vastent, uti dicitur vers. sequenti. Alii *gloriam Domini* interpretantur imaginem Dei electricam, quam Ezechiel vidit in curru Cherubim, cap. i, vers. 27; quasi illa a suis Cherubim discesserit, et prosilierit quasi e suo corpore, ut significaret Deum a veteri templo et propitiario discessurum subito, quasi more impatientem ex ira et indignatione vehementi. Hæc sententia est probabilis, illique favet vers. 18, cap. x: « Et egressa est gloria Domini a limine templi, et stetit super Cherubim. » Inde enim videtur colligi quod ante jam Cherubinos deseruerat.

Moraliter, Deus recedit a Cherubim et propitiario, id est loco placationis, cum vult punire impios Judæos: quia ejus proprium est, misereri; alienum et peregrinum, punire, ut ait Isaias cap. xxxviii, vers. 21. Miserendi enim causam sumit ex se, puniendi aliunde, scilicet a peccatis hominum; unde tunc videtur quasi a se suaque natura recedere, et peregre proficisci. Ita Theodoretus et Bernardus, *visione* XV, sect. ii.

4. SIGNA THAU. — Ita vertunt Theodolion, Chaldaeus, Vatablus et alii passim: sed Septuaginta et Symmachus vertunt, *signa*, vel *pone signum*, vel *notam*; Syrus et Arabicus, *signa signaculorum inter oculos*, vel *super frontes virorum qui gement*. Prior versio melior et verior est: nam quoties Deus in re simili signum aliquod dedit, certum dedit; quod non solum eam liberationem que tunc fiebat, sed ejus quoque antitypam, scilicet eam que multo post per Christum futura erat, significaret: qualis fuit sanguis agni paschalis (qui proinde in formam crucis distentus assabatur, ait S. Justinus *Contra Tryphon*), *Exodi* xii, 7. Serpens erectus in deserto, *Numer.* xxi, 9. Ita Maldonatus.

Quæres, cur jubet eos signari *thau*? Respondent aliqui *thau* significare *תחיה* *techie*, id est vires. Alii, significare *תם* *tam*, id est simplex, innocens et perfectus est, ac proinde dignus qui in vita servetur. Rursum Hebræi, ait Origenes, tradunt *thau*, quia ultima est litterarum Hebræicarum, et quia *תורה* *thora*, id est lex, incipit a littera *thau*, significare eos, qui perfectam prædicamque habent scientiam divinæ legis, et ex hæc

scientia habent sensum ac dolorem prævaricationum. Unde et S. Hieronymus: « Hebræi, inquit, autumant, quia lex apud eos appellatur *Thora*, que hæc in principio nominis sui littera scribitur, id est *thau*, quod illi hoc accipere signaculum, qui legis præcepta compleverant. » Verum melius idem S. Hieronymus, Origenes, Tertullianus, *Contra Judæos*; Ambrosius, lib. *De Abraham*; S. Augustinus, in *Dialogo altercat. Ecclesie et Synagoga*; Clemens lib. VI *Strom.*, et alii passim, respondent litteram *thau* ante Esdras, apud Hebræos priscos habuisse figuram crucis, fuisseque similem litteræ *thau* Græcorum et Latinorum. Quocirca Syri codices hic pro *signa thau* legunt, *signa crucem*, uti refert ex Caninio Joannes Grial in Notis ad S. Isidorum, lib. I *Etymol.* iii. *Crux ergo signum* hic datur liberandorum a nece, æque ac salutis per Christi crucem consequendæ. Unde et Ægyptii Serapidis pectori *thau* inscribant, quasi signum future vitæ. De qua re vide nostrum Iacobum Greterum, lib. I *De Cruce*, cap. ii, ubi ex Rufino, Socrate, Sozomeno, multis idipsum confirmat, contra nonnullos qui id in dubium revocant. Addit S. Hieronymus, aves in surrectum se attolentes, crucis exprimere figuram; quod etiam adorans homo, et natans facit. Sed et navis antenna, cruci assimilata, sufflatur. Quin ipsa, inquit, crucis figura quid est, nisi quadrati mundi forma? Et S. Bernardus, serm. 4 in *Vigilia Nativ.*: « Fortasse, inquit, crux ipsa nos sumus, cui Christus memoratur infixus. Homo enim formam crucis habet: quam, si manus extenderit, exprimit manifestius. » Corpus enim, brachiis expansis, habet figuram crucis. In eo ergo anima est quasi in cruce crucifixæ; ac consequenter ipse Christus, qui est vita et anima animæ christianæ, in eo quasi infixus est et crucifixus. Sic et Græcis et Latinis, *thau* erat symbolum vitæ, *theta* mortis. Imo Judices, teste Asconio Pediano, damnatos notabant littera *theta*, liberandos *thau*. Scilicet hoc et multa alia Romani a Græcis, hi ab Ægyptiis, hi ab Hebræis acceperunt. Porro *theta* apud Judices fuisse notam *θανάτου*, id est mortis, constat: unde Ausonius in *Eunam* epigr. cxx:

Misch. doctor, s ubi sit obscuro,
Tumque nomen theta sectilis sigel.

Thi Sealiger: « 8, inquit, erat signum suspendii, refert enim laqueum collo involutum; 6 littera condemnatoria: quæ et castris militum ex cohortis morte disjunctum, hæc nota significabat. » Verum pie et eleganter noster Martialis Christianus, lib. III:

Infelix multis theta est, mihi littera felix:
Si θανάτω scribitur, scribit et illa θεός.

Nota: Salvandi quasi pauci signantur. Erant enim in Jerusalem aliquot justi, ait Polychronius, ut Jeremias, filii Rechab, Urias et pauci alii. Po-

tissima ergo causa, cur liberandi a cæde Chaldaeorum in exilio Jerusalem, signentur hic signum *thau* postquam alio, fuit: quod hi liberandi designati reipsa portabant crucem in corde et corpore, dolendo, gemendo et affligendo se ob peccata populi. Rursum, quod littera *thau* formata et speciem haberet crucis, essetque symbolum redemptionis et vitæ: « Quoniam eo signo vitam hominum præstuebatur, » ait Tertullianus lib. *Contra Judæos*, ut significaretur nos per crucem Christi a morte, a gehenna ac demonum tyrannide liberandos; presertim eos, qui crucem Christi fronti et animo imprimunt, id est, ut ait Isidorus lib. *Allegor.* cap. xxv, ut crucem Christi post eum tollant, acris se edomant, et erga proximis suos charitatis compassione cruciantur. Unde et in fine mundi, crux signum erit servorum Christi, oppositum signo bestie, id est Antichristi, *Apocal.* xiii, 16. Quocirca et Apostolus ait, *Ephes.* iv, 30: « Nolite contristare Spiritum Sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis. »

Nota: Hæc omnia vidit Ezechiel, non revera fieri, sed in visione, ut patet ex simili cap. præced. vers. 3. In visione ergo ei signari videbantur ab Angelo gementes, ac signati servari, non signati occidi, ut significaretur gementes pios quasi ab Angelo signatos et protectos, a cæde Chaldaeorum fore immunes; alios vero omnes, utpote impios, ab eis occidendos. Ita enim Angelus Chaldaeos direxit, ut a se signati eorum manus evaderent, non signati ab eis trucidarentur.

Symbolice, primo, *thau* est ultima littera Hebræorum: significat ergo Christum, qui pro nobis factus est novissimus virorum in cruce, ut ait Isaias cap. lxxiii, 3, quem proinde representavit sol descendens in horologio Achnaz, ad decem lineas, ut sanitatem redderet Ezechie, uti dixi *Isaiæ* xxxviii, 8. Rursum, *thau* significat Christum, qui est a et α, principium et finis legis. Unde multi psalmi inscribuntur *למחשבת אה*, id est *vincenti*, quod Septuaginta vertunt *in fine*, in finem; quia Christum, ut finem spectavit tam David quam Moses et Propheta, illicque suos psalmos dedicavit et inscripsit. Christus enim sua humilitate et passione evasit victor peccati, gehennæ et diaboli: descendit enim infra omnes, ideoque merito ascendere super omnes et omnia. Christi ergo fidem, spem, amorem et crucem non tantum in frontibus, sed et in cordibus signatam habent sancti et electi. Secundo, *thau* hebraice significat, primo, signum et crucem; secundo, limitem, terminum, consummationem. Significat ergo gementes et dolentes ob peccata populi esse perfectos in charitate, et consummationem in virtute; atque crucem et tribulationem unicuique esse sanctitatis et perfectionis instrumentum.

Moraliter, hic discite crucem esse signaculum est.

teserant amicum et electorum Dei, ideoque eam non fugendam, sed ambiendam esse.

Ipsium docet, primo, Christus, *Matth. xvi. 24*: « Si quis, inquit, vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdat eam: qui autem perdidit animam suam propter me, inveniet eam. »

Secundo, S. Paulus et Barnabas confirmabant animos discipulorum, dicentes: « Quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, » *Act. xiv. 22*. Idem, *Rom. cap. iii. 3*: « Gloriamur, inquit, in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, » etc. Et *II Cor. iv. 10*: « Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. »

Tertio, S. Jacobus, *cap. i. 12*: « Beatus, inquit, vir qui suffert tentationem: quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vite, quam repromisit Deus diligentibus se. »

Quarto, S. Petrus, *epist. I. cap. ii. 21*: « In hoc vocati estis: quia et Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus, » etc.

Quinto, S. Ignatius *ad Romanos*: « Utinam, inquit, fruar bestis, que ad me dilaniandum preparate sunt, etc. Jam incipio discipulus esse Christi. Frumentum Dei sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar. Ignis, crux, bestia, ossium contractiones, concisiones membrorum, omnia tormenta diaboli in me veniant, tantum ut Christo fruam. »

Sexto, apud S. Cyprianum, *lib. V. epist. 12*, Moyses et alii Confessores: « Quid, inquit, gloriosius, quidve felicius ulli hominum poterit ex divina dignatione contingere, quam inter ipsos carnifices interitum confiteri Dominum? quam collegam passionis cum Christo in Christi nomine factum fuisse? quam ipsam que ab omnibus meliorem, mortem moriendo subegisse? quam per ipsam mortem immortalitatem consecutum fuisse? quam omnibus savitiae tormentis excarnificatum, ipsis tormentis tormenta superasse? quam omnibus dilaniati corporis doloribus robore animi relictatum fuisse? quam sanguinem suum profluentem non horruisse? »

Septimo, S. Basilii se miserum et calamitosum dicere solebat, quod Martyrum pro fidei veritate certamina imitari non posset, ait Nyssenius in ejus vita.

Octavo, Nazianzenus, *orat. 43 in Pascha*: « Omnibus, inquit, diebus, et omnibus motibus nos Deo sacrificemus; omnia pro verbo suscipiamus; per passiones passionem imitemur; per sanguinem sanguinem (Christi) honoremus; crucem alacres concendamus. Dulces sunt clavi, tametsi valde acerbi. Prestat cum Christo et pro Christo pati, quam cum aliis in deliciis versari. Si Simon Cyrenensis es, crucem tolle ac sequere. »

Nono, S. Ambrosius quantopere crucem desiderarit, patet ex ejus *epist. 32 et 33*, ubi inter cetera ait: « Scitis quod solem supplicis me libenter offerre, nec cedere. Non metui arma, non barbaros, qui mortem non timeant, qui nulla carnis voluptate retinetur. Petrus Roma noctu egressus, videns sibi in porta Christum occurrere, ait: Domine, quo vadis? Respondit Christus: Venio Romam iterum crucifigi. Intellexit Petrus ad suam crucem divinum pertinere responsum. Itaque sponte remeavit, et interrogantibus christianis responsum reddidit, statimque correptus per crucem suam honorificavit Dominum Jesum. Athleta Christi non delicias, sed passiones suas exigit. Respondi ego quod sacerdotis est; quod Imperatoris est, faciat Imperator. Prius est ut animam mihi quam fidem auferat. Incenta aliquid, gladium, deportationem minatur. Didicimus Christi servuli non timere. Non timemus nunquam gravis est terror. Si patrimonium petitur, invadite: si corpus, occurrat: vultis in vimentis repere? vultis in mortem? voluptatis aut mihi, libens immolabor. » Vide *Greterum toto lib. IV De Cruce*.

SUPER FRONTE. — Alludit hic Ezechiel ad servos, qui domini sui nomen aut stigma inustum in corpore, ac presertim in fronte, gestabant, teste Rhodigino *lib. V. cap. xxxi*; indeque inscripti, vel litterati servi dicti sunt. Idem fiebat facinorosis. Unde Seneca, *lib. IV De Beneficiis, cxxxvii et cxxxviii*, tradit scelerato cuidam supplicii causa inustum fuisse frontem. Sic, *Machab. lib. III. cap. ii*, ab Aegypti rege Iudeorum corporibus inustum fuit folium hederaceum, in honorem Bacchi, ut hoc signo quasi legitimo Bacchi titulo ejus cultores consignarentur. Sic Paulus, *Galat. vi. 17*, ait se stigmata Christi in corpore suo portare.

Ita nuper anno Domini 1614, in Japone, christiani martyres signo crucis in fronte a tyranno candenti ferro inustus legimus, et in imaginibus hic Romæ excusis expressos vidimus et videmus, quasi servos crucis et Christi crucifigi. Quod supplicii genus Seneca, *lib. III De Ira, cap. iii*, vocat « inscriptionem frontis: » de quo et Athenæus *lib. VI ex Diphtilo*: « Inustum, inquit, punctis frontem capillo obvelat. » Sustulit in reis hanc vultus inustionem Constantinus Magnus scribens ad Emmelium, *leg. 2 De pœn. Cod. Theodos.*: « Si quis, inquit, fuerit pro criminum qualitate damnatus, minime in ejus facie scribatur, dum et in manibus, et in suris possit poena damnationis una scriptioe comprehendi, quo facies, que ad pulchritudinis celestis similitudinem est figurata, minime maculetur. » Sed hanc legem infringit Theophilus Imperator Iconoclasta, qui vultus sanctorum martyrum Theophanis et Theodori stigmata inustus, teste Cedreno. Infringit et Antichristus: nam, *Apoc. cap. xiii. 16*, qui bestia se subjecerunt, habent ejus characterem in dextra

manu sua, aut in frontibus suis. Sic milites auctorati olim compungebantur in cute. Audi Vegetium *lib. II. cap. v*: « Victoris in cute punctis milites scripti, et matriculis inserti jurare solebant. » Et Aetium apud Lipsium, *lib. I De Militia Romana, dialog. ix*: « Stigmata, ait, vocant, quæ in facie, aut alia parte corporis inscribuntur, qualia sunt militum in manibus. » Vide et S. Gregorium, *lib. I De Regist. epist. 100 ad Mauritium*, et *epist. 103 ad Theodoretum*, ubi adiecti imperatoris meminit, quo sanciebat, ne quis manu signatus, ante expleam militiam in monasterium reciperetur: cui edicto se opponit Gregorius.

Denique de Jacobitis tradit Joachimus Abbas in Appendice nationum christianarum, quod candenti ferro impressum frontibus signum crucis circumferunt. Sic etiamnum in Africa, qui a prisca christianis descendunt, et a Mauris separati in montibus habitant, crucem brachio impressam, quasi signum christianismi gerunt; cetera rudes: illudque Lusitanis ostentant, cum Azilam, Azamorem, aliasque eorum in Africa urbes accedunt, ut ab eis in christianismo erudiantur. Lusitani eos vocant *Aiaros*, quasi Aphros genuinos: ceteros enim vocant *Moros*, sive Mauros.

Ad hunc Ezechielis locum alludit Angelus *Apoc. cap. vii. 3*, dicens: « Nolite nocere terræ, etc., quoadvisque signemus servos Dei nostri in frontibus eorum, » eodem utique signo *thau*, id est crucis. Signabant ergo angeli tempore Antichristi fideles constantes et electos signo crucis, *primo*, per sacerdotes in Baptismo et Confirmatione, visibiliter cruce eos consignando; *secundo*, spiritaliter inducendo et exhortando eos, per se et per præcones Evangelii, ad liberam, publicam et constantem fidei et crucis Christi professionem (cujus symbolum est frons) usque ad mortem. Adit Andreas Cesariensis, quod tempore Antichristi signo crucis fideles ab infidelibus se secerent: « Tunc enim, inquit, fideles intrepide citraque roborem signaculum crucis Christi in conspectu impiorum deferent. » Græcum enim $\sigma\tau\epsilon\gamma\gamma\iota$: sigillum visibile et expressum significat. Signatur ergo hic tum in frontibus suis, tum in mente angelica, illi, qui pro cruce Christi in persecutione Antichristi dirissima patientur, ideoque eliguntur ad vitam eternam. Signatur, inquam, specie Dei providentia et gratia ad hoc, ne cum insipidis et reprobis paria mala, et clades divinas, quam sub finem mundi angeli orbi inferent, patiantur. Unde ad hanc sigillationem sponsam sponsus invitat, dicens, *Cant. viii*: « Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum. » Quod S. Ambrosius, *lib. De Isaac, cap. viii*, sic explicat: « Signaculum, ait, Christus in fronte est, signaculum in corde, signaculum in brachio: in fronte, ut semper confiteamur; in corde, ut semper diligamus; in brachio, ut semper operemur. » Quapropter Origenes, ho-

mil. 8 in *diversos*: « Gandentes, ait, hoc signum leverimus in frontes, quoque aures, cum viderimus, contremiscent; nam qui aurea capitolla non timeant, crucem timeant. » Quocirca apud Ethiopes christianos, puto Abyssinos, mos est ut populus cruce e collo pendulas gestet; monachi hoc amplius, etiam manu. Auctor est Damianus Goes in *Ethiop.*

Imo S. Ephrem crucem gestabat in fronte, ubi docet ejus imago ad vivum expressa ex prisca quæ exstat Constantinopoli, quam ejus operibus præfixit Gerardus Vossius. Hinc S. Ephrem, *serm. De Panoptia*, sive armatura spiritali, et *serm. De S. Cruce*, *tomo III*, crucem vocat scutum et pangolium christianorum contra omnes hostium insultus, ac pulchra et magnifica cruce dat elogium et encomia. Audi pauca e multis, *serm. De S. Cruce*: « Crux, spes christianorum. Crux, resurrectio mortuorum. Crux, claudorum baculus. Crux, pauperum consolatio. Crux, frenum divitum. Crux, superborum eversio. Crux, inopum adversus demones. Crux, juvenum pedagogus. Crux, inopum abundantia, desperantium spes, navigantium gubernatio. Crux, fluctuantium portus, oppugnantium murus. Crux, orphanorum ac pupillorum pater, iustorum consiliarius. Crux, afflictorum consolatio ac sublevamen. Crux, infantium castos, vivorum caput, senum corona. Crux, lumen eorum qui in tenebris sedent; et regum magnificentia. Crux, servorum libertas, imperitorum sapientia, barbarorum philosophia. Crux, Prophetarum prædicatio, Apostolorum comes, Martyrum gloriatio. Crux, virginum pudicitia, sacerdotum gaudium. Crux, Ecclesiarum firmamentum, ac orbis terrarum securitas. Crux, imbecillorum fortitudo, ægrotorum medicina. Crux, leprosozum purgatio, paralyticorum erectio. Crux, cibis esurientium, et fons sitientium. Crux, monachorum fiducia, nudorum tegumentum. Hæc in medio terre plantata, sapientissime fines mundi complexa est. In hac exaltatus Christus Deus noster, vicissim captivum duxit captivitatem, voracissimum inferni disrupti ventrem, nimisque patulum diaboli os obstruxit. Hæc cruce armatura munii sancti Apostoli, omnem inimici potestatem conculcavit, omneque gentes suis sagenis ad sui adorationem attraxerunt et congregavit. Hæc thores loco amici milites Christi, sancti Martyres quasque artes et adventiones, audaciamque tyrannorum superavit. Hanc sancti bajulantes monachi, abdicato seculo, ingenti cum gaudio et alacritate, in solitudinibus et montibus, spluncis et terre cavernis sibi marcesiones delegerunt. O ineffabilem atque immensam benignissimam Dei bonitatem, qui tot et tanta bona per crucem generi humano donavit! Gloria ipsis benignitati, et adoratio atque imperium in sempiterna sæcula. Amen. »

DOLENTIUM. — Hebraice *clamentium*, scilicet præ dolore et zelo violatæ legis, id est qui non solum

malis non consenserunt operibus, sed et aliena plangere peccata, inquit S. Hieronymus. Qualis fuit David, dicens: « Tabescere me fecit zelus meus: quia oblitus sum verba tua inimici mei, » *Psal.* cxviii, 139; et S. Paulus: « Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror? » *I. Corinth.* xi, 29.

Moraliter, hoc signum *thau* in fronte gesserunt Confessores et Martyres, libere et publice Christi fidem et pietatem profitentes. Audi illustres Christi milites hunc Christi characterem ostentantes. Himericus rex arianus, instinctu Cyrille Episcopi, jussit Catholicos omnes rebaptizari ab arianis, itaque Arianismum proferri. Rebaptizatis curabat dari chirographum, quo significabatur eos paruisse regi, scilicet esse rebaptizatos, et arianos. Hoc chirographum erat character bestie, scilicet Antichristi: sine hoc enim nemo quid emere aut vendere, imo de loco uno in alium transire poterat. Steterunt tunc orthodoxi, presertim clerici, fortes in fide. Inter alios illustres fuerunt sex monachi, cum Liberato abbate suo: qui protracti Carthagine, cum preses eis offerret amplios honores, opes, voluptates et regis amicitiam, si ejus jussu parerent; ipsi, quasi generosi milites Dei, omnia hæc veluti contagia respuentes, uno ore clamantur: « Unus Dominus, una fides, unum Baptisma: nec poterit in nobis, adjuvante Deo, iterari, quod in sancto Evangelio semel preceptum est dari. Facite quod vultis, inferte penas corporibus nostris. Melius est ad modicum temporalia sufferre supplicia, quam æterna pendere et subire tormenta. Habete, quæ promittitis, cum ipsis divitis post paululum perituri. Nobis vero nullus de postibus frontium valebit evellere, quod in uno baptisate artifex Trinitatis dignatus est titulare. » Quocirca in tetrum coniecti sunt carcerem: deinde jussit eos Himericus imponi navi aridis lignis plena; ut in medio mari iis succensis cremarentur. Incedebant ad supplicium quasi ad epulas, una voce per ambitus platearum Domino decantantes: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Notiva nobis hæc dies est, et omni festivitate festivor. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, quando pro fide Domini Dei nostri perferimus preparatum supplicium, ne amittamus acquisite fidei indumentum. » Quin et populum publica voce clamando, ita ad constantiam in fide excitabant: « Ne timeatis, o populi Dei! ne formiditis ruinas et terrores presentium tribulationum, sed potius moriamur pro Christo, quoniam ipse mortuus est pro nobis. » Erat inter eos puer, nomine Maximus; hunc a morte liberare cupiebant ariani, dicentes: « Infantule, quid festinas ad mortem? Dimitte eos, insaniam; et audi consilium nostrum, ut possis invenire vite remedium, et tanti regis adire palatium. » Quibus auditis, puer in clamavit: « Nemo me separat a sancto Patre meo Liberato abbate, et fratribus meis, qui me in mo-

nasterio nutrierunt. Cum ipsis sum in timore Dei conversatus, cum ipsis desidero passionem suscipere, cum quibus credo me et futuram gloriam invenire. Nolite putare, quia potestis seducere peritiam meam. Simul nos septem voluit Dominus congregare, simul dignabitur omnes uno martyrio coronare, ut fide septem Machabeis. Nam si negavero eum, ipse negabit me, ut ipse prædixit. » Ducti ergo sunt in altum mare, ubi ignis accensus est, sed mox nutu Dei extinctus: idque secundo et tertio contigit. Quare tyrannus pudore et ira fremens, jussit eis veclibus remorum cerebrum comminui, itaque enecari. Tall ergo genere mortis felicem animam Deo exhalantem, quorum corpora mare præter naturam, eadem hora illusa in terram exposuit, ad quod tyrannus expavit: clerus ea honorifice sepelivit. Ita Victor Uticensis, lib. III *Persec. Wandal.* in fine.

Simili modo crucem in fronte ostentabat, de eaque gloriabatur S. Augustinus; ita enim scribit in *Psal.* cxli: « Usque adeo de cruce non erubescio, ut non in oculo loco habeam crucem Christi, sed in fronte portem. » Et serm. 2 in *Paraveve*: « Crucem illam, in qua ille crucifixus est in corpore, nos gestamus in fronte. » Et in *Psal.* xxxvi: « A locis suppliciorum fecit crux transitum ad frontem Imperatorum. » Quocirca Tertullianus, lib. V *Contra Marcionem*, crucis signum appellat « signaculum frontium. » Unde patet Christianorum olim communem more, fuisse, formare signum crucis in fronte. Cujus moris causam dat S. Augustinus in *Psal.* xxx: « Non sine causa, inquit, signum suum in fronte nobis figi voluit, tanquam in sede pudoris, ne Christi opprobrio christianus erubescat. » *Aliam* dat serm. 20 *De diversis*, recens editis Lovanii: « Si portas, inquit, in fronte signum humilitatis Christi, porta in corde imitationem humilitatis Christi. » *Tertiam* dat tractat. 36 in *Joannem*: « Ipsam, inquit, crucem de diabolo superato tanquam trophæum in frontibus fidelium positurus erat. » Et S. Cyprianus, lib. II *Testim.* xvii: « Hic, ait, est lapis, quo David frontem Goliæ percussit et occidit. » *Quartam* dat S. Cyrillus, *cateches.* 44: « Non pudeat, ait, nos crucis Christi. Quod si aliquis id occultet, tu manifeste te signa cruce in fronte, ut daemones signum regis videntes, trementes procul fugiant. » *Ideam* ait S. Chrysostomus hom. 53 in *Matth.* *Quintam* dat S. Agnes apud S. Ambrosium, serm. 90: « Possit, ait, signum in faciem meam, ut nullum præter eum amatorem admittam, » *q. d.* Gero signum crucis in fronte, ut omnibus ostendam me esse servam, sponsam et ancillam Christi. *Sextam* dat Cæsarius Arelatensis, hom. 8 *De Paschate*, ut signo crucis quasi titulo consecremur in domum et templum Dei: « Hodie, inquit, agnus ille offertur, quando postes domorum sanguine illius jubentur inscribi, id est titulo crucis frons nostra depingi. » Denique in fronte nostra celebratur et glorificatur crux, quæ in Calvarie monte fuit irrisa et infame-

secura est expectatio promissæ beatitudinis, ubi est participatio Domine passionis. »

Denique putant nonnulli, teste Salmerone in cap. xxiv *Matth.* 30, cruce quasi tessera et trophæo, in frontibus insigniendis omnes Beatos in celo, ut significetur eos merito crucis tam Christi, quam suæ orulum possidere: idque allegorice, vel potius analogice hic significari, cum dicitur: « Signa *thau* super frontes virorum gementium; » litteraliter vero idipsum dicere S. Joannem, *Apocal.* cap. vii, vers. 3, dum ait: « Signemus servos Dei nostri in frontibus eorum. »

6. PARVULUM. — Id est parvulus, quos parentes a puero sua impietate imbuebant; hos enim cum parentibus occiderunt Chaldaei. Vel ergo erant doli et peccati capaces et noxii, et consequenter rei mortis: vel, si infantes erant, ideoque innoxii, parentes eorum eadem puniebantur. Infantes vero felices erant, quorum malam educationem, et animæ interitum Deus morte præcedebat. Ita Scholastes. Vere Plutarchus: « Sicul, ait, ischiaes medici pollicem adurunt, et cum alibi doleant, alibi admovent remedium: ita Deus nonnunquam, ut patres sanet, seviri in filios. »

NE OCCIDATIS. — Hebraeus et Septuaginta, ne appropinquetis. A sanctuario, a sanctis, id est, ut Theodoretus, primo sacerdotis mihi consecratos occidite; ut qui gradu et scelere excellit, etiam reliquos supplicio præcedat; ut quibus occasio fuit ruinae, exemplum sit necis.

COEPERUNT ERGO A VIRIS SENIORIBUS, — scilicet a 25 sacerdotibus, qui adorabant solem orientem, cap. præced., vers. 16, qui erant ante faciem domus, id est templi, scilicet inter vestibulum et altare. Simili modo ait S. Petrus *epist.* I, iv, 17: « Tempus est ut incipiat iudicium a domo Dei. » Passim hic seniorum scelera insectatur Propheta, quia hi junioribus erant causa peccati ruinaeque, et quia erant obstinati, et incorrigibiles. Ambrosius Leonis, cap. cclxxv *Problem.*, hoc problema proponit: « Cur senes non corriguntur, ut juvenes? » ac respondet: « An quia senes duri sunt ob dessiccatum corpus, spiritum et animam? Dum autem manens, est et immutabile. An quia juvenibus vel una altera etas superest? hæc enim omnia fere mutari consuevit ætas. Senes vero a nulla etate altera mutari queunt: sunt enim in extrema. Eam ob rem que semel obdixerit, ea reficere ac servare solent. »

7. CONTAMINATE DOMUM, — id est templum, id est atrium sacerdotum, ut in loco sancto quo peccaverunt, occidantur, *q. d.* Implete atrium cadaveribus impiorum sacerdotum. Subaudi: *Et fecerunt ita.* Unde eo peracto, dicit illis: « Egredimini. » Ipsa concisa narratio significat rem subito, et quasi in momento peractam. Ita Maldonatus.

8. REMANSI ERGO — solus superstes, subaudi, cum signatis: vel, solus in templo inter sacerdotes: nam hi omnes videntur cæsi. Unde Angelus jus-

secura est expectatio promissæ beatitudinis, ubi est participatio Domine passionis. »

Denique putant nonnulli, teste Salmerone in cap. xxiv *Matth.* 30, cruce quasi tessera et trophæo, in frontibus insigniendis omnes Beatos in celo, ut significetur eos merito crucis tam Christi, quam suæ orulum possidere: idque allegorice, vel potius analogice hic significari, cum dicitur: « Signa *thau* super frontes virorum gementium; » litteraliter vero idipsum dicere S. Joannem, *Apocal.* cap. vii, vers. 3, dum ait: « Signemus servos Dei nostri in frontibus eorum. »

6. PARVULUM. — Id est parvulus, quos parentes a puero sua impietate imbuebant; hos enim cum parentibus occiderunt Chaldaei. Vel ergo erant doli et peccati capaces et noxii, et consequenter rei mortis: vel, si infantes erant, ideoque innoxii, parentes eorum eadem puniebantur. Infantes vero felices erant, quorum malam educationem, et animæ interitum Deus morte præcedebat. Ita Scholastes. Vere Plutarchus: « Sicul, ait, ischiaes medici pollicem adurunt, et cum alibi doleant, alibi admovent remedium: ita Deus nonnunquam, ut patres sanet, seviri in filios. »

NE OCCIDATIS. — Hebraeus et Septuaginta, ne appropinquetis.

A SANCTUARIO. — a sanctis, id est, ut Theodoretus, primo sacerdotis mihi consecratos occidite; ut qui gradu et scelere excellit, etiam reliquos supplicio præcedat; ut quibus occasio fuit ruinae, exemplum sit necis.

COEPERUNT ERGO A VIRIS SENIORIBUS, — scilicet a 25 sacerdotibus, qui adorabant solem orientem, cap. præced., vers. 16, qui erant ante faciem domus, id est templi, scilicet inter vestibulum et altare. Simili modo ait S. Petrus *epist.* I, iv, 17: « Tempus est ut incipiat iudicium a domo Dei. » Passim hic seniorum scelera insectatur Propheta, quia hi junioribus erant causa peccati ruinaeque, et quia erant obstinati, et incorrigibiles. Ambrosius Leonis, cap. cclxxv *Problem.*, hoc problema proponit: « Cur senes non corriguntur, ut juvenes? » ac respondet: « An quia senes duri sunt ob dessiccatum corpus, spiritum et animam? Dum autem manens, est et immutabile. An quia juvenibus vel una altera etas superest? hæc enim omnia fere mutari consuevit ætas. Senes vero a nulla etate altera mutari queunt: sunt enim in extrema. Eam ob rem que semel obdixerit, ea reficere ac servare solent. »

7. CONTAMINATE DOMUM, — id est templum, id est atrium sacerdotum, ut in loco sancto quo peccaverunt, occidantur, *q. d.* Implete atrium cadaveribus impiorum sacerdotum. Subaudi: *Et fecerunt ita.* Unde eo peracto, dicit illis: « Egredimini. » Ipsa concisa narratio significat rem subito, et quasi in momento peractam. Ita Maldonatus.

8. REMANSI ERGO — solus superstes, subaudi, cum signatis: vel, solus in templo inter sacerdotes: nam hi omnes videntur cæsi. Unde Angelus jus-

sus fuit signare aliquos in civitate, sed neminem in templo.

EFFUNDENS. — Id est nihil retinens de furoris, sed totum eum effundens, ut totum Iudeorum populum deleat.

9. DOMUS ISRAEL. — Ita vocat eos, qui ex decem tribubus remanserant in Iuda.

SANGUINIBUS. — Chaldeus *homicidiis*; Septuaginta, *injustitiam, et immunitiam, sanguines enim vel effusio sanguinis*, per catachresin significat *quævis enormia scelera*, ut jam sæpius dixi.

AVERSIONE. — Hebraice *יָסַד מַטֵּה* *mutte*, id est *declinatione, defectione*, scilicet a Deo ad idola. Per *aversionem* ergo significat violationem primæ tabule Decalogi, ut per *sanguines* secundæ.

DIXERUNT ENIM: DERELIQUIT DOMINUS TERRAM, ET DOMINUS NON VIDET. — *g. d.* Hic est fons omnium scelerum, quod impii negent Dei providentiam videre, curare, punire, præmiare facta hominum.

10. VIAM. — actioes.

11. FECI SICUT PRÆCEPISTI MIHI. — Signavi *thau* gementes, innocios et pios, uti præcepisti vers. 4.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hærum describit Propheta Dei currum Cherubim a se visum in templo, quem vidit et descripsit cap. 1. Ad hæc, vers. 6, jubet Deus viro lineis induto accipere prunas a medio carrus sui, easque spargere per Jerusalem, ut hoc signo portendat urbis incendium per Chaldeos.

1. Et vidi, et ecce in firmamento, quod erat super caput cherubim, quasi lapis sapphirus, quasi species similitudinis solii, apparuit super ea. 2. Et dixit ad virum, qui indutus erat lineis, et ait: Ingredere in medio rotarum, quæ sunt subter cherubim, et imple manum tuam prunis ignis, quæ sunt inter cherubim, et effunde super civitatem. Ingressusque est in conspectu meo: 3. cherubim autem stabant a dextris domus cum ingrederetur vir, et nubes implevit atrium interius. 4. Et elevata est gloria Domini desuper cherub ad limen domus: et repleta est domus nube, et atrium repletum est splendore gloria Domini. 5. Et sonitus alarum cherubim audiebatur usque ad atrium exterius, quasi vox Dei omnipotentis loquentis. 6. Cumque præcepisset viro, qui indutus erat lineis, dicens: Sume ignem de medio rotarum, quæ sunt inter cherubim: ingressus ille stetit juxta rotam. 7. Et extendit cherub manum de medio cherubim, ad ignem, qui erat inter cherubim: et sumpsit, et dedit in manus ejus, qui indutus erat lineis: qui accipiens egressus est. 8. Et apparuit in cherubim similitudo manus hominis subter pennas eorum. 9. Et vidi, et ecce quatuor rotæ juxta cherubim: rota una juxta cherub unum, et rota alia juxta cherub unum: species autem rotarum erat quasi visio lapidis chrysolithi. 10. Et aspectus earum similitudo una quatuor: quasi sit rota in medio rotæ. 11. Cumque ambularent, in quatuor partes gradiebantur: et non revertebantur ambulantes, sed ad locum ad quem ire declinabat quæ prima erat, sequebantur et cætera, nec convertebantur. 12. Et omne corpus earum, et colla, et manus, et penne, et circuli, plena erant oculis, in circuitu quatuor rotarum. 13. Et rotas istas vocavit volubiles, audiente me. 14. Quatuor autem facies habebat unum: facies una, facies cherub: et facies secunda, facies hominis: et in tertio facies leonis: et in quarto facies aquilæ. 15. Et elevata sunt cherubim: ipsum est animal, quod videram juxta fluvium Chobar. 16. Cumque ambularent cherubim, ibant pariter et rota juxta ea: et cum elevarent cherubim alas suas ut exaltarentur de terra, non residebant rotæ, sed et ipsæ juxta erant. 17. Santibus illis, stabant: et cum elevatis elevabantur: spiritus enim vite erat in eis. 18. Et egressa est gloria Domini a limine templi: et stetit super cherubim. 19. Et elevantia cherubim alas suas, exaltata sunt a terra coram me: et illis egredientibus, rotæ quoque subsecutæ sunt: et stetit in introitu portæ domus Domini orientalis: et gloria Dei Israel erat super ea. 20. Ipsum est animal, quod vidi subter Deum Israel juxta fluvium Chobar: et intellexi quia cherubim essent. 21. Quatuor

tuor vultus uni, et quatuor alæ uni: et similitudo manus hominis sub alis eorum. 22. Et similitudo vultuum eorum, ipsi vultus quos videram juxta fluvium Chobar, et intuitus eorum, et impetus singulorum ante faciem suam ingredi.

1. QUASI SPECIES SIMILITUDINIS SOLII, — supple, et Deus specie humana insidebat solio, ut dixit, cap. 1, 26. Ita Polychronius, et patet vers. 2.

2. ET DIXIT, — scilicet sedens in solio. Aliqui putant Ezechielem hic, et cap. viii et ix, tantum vidisse in solio splendorem; sed cap. 1, vidisse virum sedentem in solio. Verum hic eum quoque vidisse virum patet, quia vidit cap. viii, 2, æque ac cap. 1, 27, lumbos sedentis, qui sane sunt viri. Et quorsum solium? utique non ut splendor in eo sedeat, sed ut homo. Reliqua explicui cap. 1.

INGREDERE IN MEDIO ROTARUM. — Nota: In currum hoc Dei, videtur de more fuisse arca federis; ante arcam vero, inter duas rotas erat prunarium significans altare thymiannatis, ac consequenter hoc prunarium erat inter duos Cherubim, quia quæque rota summ habebat Cherub, ut dixit cap. 1. In hoc ergo hic Deus, ex suo currum ignem, quo comburenda est urbs, accipit; ut significet urbis incendium, non casu, non hominum consilio, sed Dei providentia et decreto futurum esse (1).

EFFUNDE SUPER CIVITATEM. — Septuaginta, *disperge*, dissemina, ut post eadem civium, de qua cap. præced. civitas tota comburatur. Nam mox, ut ait Polychronius: « Quoquoversum ut sors tulerat, dispergit ignem, simul cunctos calamitate comprehendens. » Alcazar in *Apoc. viii, 4*, nota 6, contrarium censet (et innuit S. Hieronymus hic, licet ipse in priore expositione combustionis postea persistat), videlicet post peractam punitionem, et cæcos omnes non signatos, mitti ignem, non ad exurendam, sed ad purgandam et sanctificandam Jerusalem, sicut Isaias, cap. vi, calculo ignito purgatus et sanctificatus fuit; esse ergo hunc ignem charitatis et zeli, quem Christus venit mittere in terram, et voluit accendi. Rursum, ignem hunc prunarum ex altari, symbolum esse religionis, quæ post cæcos non signatos, postque reditum e Babylone in Hierosolyma reffloruit, duce et pontifice Esdra; qui proinde videtur esse hic vir lineis indutus, prunas hæc in Jerusalem effundens. Nam penitentia ac religio civitatis illius, præcipuus fuit fructus, quem ex ipsis supplicio cepit Deus. Verum ex capitibus seq. æque ac præcedentibus liquet omnia hæc spectare ad cla-

des et incendium Hierosolymæ. Prior ergo expositio verior est.

INGRESSUSQUE EST, — scilicet vir ille lineatus, ut acciperet ignem ex prunario: idem, scilicet Angelus, qui pios signavit et liberavit, cap. præced., vers. 4; hic impios jubetur plectere, impiam eorum urbem comburendo. Angelorum enim munus est Dei jussa exsequi, tam in puniendo malos, quam in præmiando bonos; nec per hoc inquinatur angelorum pietas et sanctitas. Unde Angelus hic, æque ut ante vestitur lineis et mundis vestibus, quia, ut ait S. Bernardus in *Psal. xc, serm. 8*: « Non inquinabit in sanguine (peccatorum) manus, sed lavabit: ut unde ille creatus magis, inde iste nitidior videatur. » Et S. Gregorius, *XVIII Moral. xii*: « In peccatorum, ait, mortuorum sanguine justi lavant manus: quia dum eorum pena conspiciunt, conspiciuntis vita mundatur. » Discunt enim homines cavere peccata, quæ a Deo et angelis vident tam graviter puniri.

line allegorice, Angelus hic significat Christum, qui suos hic signat *thau*; in die vero judicii, in reprobos immittit ignem gehennæ. Esse ergo hic elegans symbolum duplicis adventus Christi, si illum altera manu *thau*, sive crucem, altera ignem præferentem quis depingat: *primi* enim adventus symbolum est *crux, secundi* ignis.

3. A DEXTRIS (2). — Quia Deum et angelos, inquit S. Hieronymus, dexter locus decet; dæmones sinister: et quia in dextro templi latere erat candelabrum septem lucernis accensis, quæ significavit veritatem veramque fidem, et Dei religionem ad omnes gentes a Judeis migraturam, omnesque illuminaturam (3).

(1) Versus 3, 4, 5, in parenthesi legendos esse recte Grotius monet.

(2) « Quoniam fieri non poterat, inquit Polychronius, ut quandoquidem Deus intus aut esset, aut esse videretur, quidquam asperius circa templum contingeret, describit per visionem Deum velut excedentem domo. Illa igitur verba, *stant a dextris domus*, significant veluti quemdam intratum et impenitentem cædendam. »

Dextera parte intelligenda est plaga meridionalis (ut Chaldeus, qui vertit, *ab austro domus*), quod a sinistra, id est parte aquilonari, ritus isti superstitiosi peragebantur, de quibus viii, 5 seqq. et 14. *Dextrum* enim templi latus illud dici, quod ad meridiam, uti *sinistrum* quod ad aquilonem spectabat, multis ostendit C. B. Michaelis in *Dissert. de locor. differentia ratione antice, postice, etc.* § *xxix, xxx* (in *Sylogæ Comment. Theol.* a D. J. Pott edita, vol. V, pag. 134 et seqq.). Forum sententia qui dextro latere hoc loco partem domus aquilonarem intelligunt, quæ Babylon erat, ut significatur Chaldeos cum devastaturos, Michaelis loco citato recte opponit: « Certe gloria Dei hic non ut irrogandam supplicium veniens, sed ut relictum templo suo discedentem (describitur), idque ex adyto templi ad limen ejus (v. 21) hinc vero consensu currum Cherubimico (x, 13) ad portam

(1) Hujus visionis *עֲרָא* concipiendum est tale: appareret currus quatuor rotis constructus, quarum limas anteriores præcedebant Cherubi duo, posteriores vero totidem; super plastrum solium Dei, ante quod in eodem plastro visebatur prunarium, inter quatuor rotas, sed eis eminentius; unde conveniens erat, ut prunas capturus vir intraret ad locum intermedium rotarum, id est, accederet ad latus plastrum inter limas rotas, manumque elevaret ad prunarium, quod erat inter Cherubos.

(Rossmüller.)